ТАХАН КОНСТИТУЦЕ ДИ

Масса а мехкашкара пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГІалгІайн обкома,
Нохч-ГІалгІайн АССР Лаккхехьарча Советан Министрийн Советан орган

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадуьйла 1923 шера дуьйна ◆ ШИНАРА, 5 декабрь, 1972 шу. ◆ № [illegible]. Мах 2 кап.

ТОРЖЕСТВЕННИ СОБРАНЕШ

Республикин промышленни предприятешка, гІишлошъеча организацешка, колхозашка, совхозашка, учрежденешка, дешаран заведенешка Советски Конституцин Денна СССР-н Нохч-ГІалгІайчен автономин хьаьлъ 50 шо дизарна хетаьль торжественни собранеш чекхъдовла ухь деношка. Цигга Советски Союза халкъашнен вай республика къахьегамхошна ах бІаьхь шера даьхкан толамийн итоган ю.

ХІинц РСФСР Лаккхехьарча Совета Президиума грамотаца синъа грозненски «Электроприбор» заводан Наурски района «Красное знамя» цІачу колхован, хІата шитта Октябрьски революцин орден делаеча «Красный молот» заводан, Грозненски химически комбинатан, Грозненски шурийн совхозан, Шаьлара «Пищемаш» заводан, Назрановски «Электроинструмент» заводан МагІалбикерча «Ингушский» совхозан, республикин дуккхачу кхечу предприятешка ухь деношка хиначу торжественни собранешна шайн коллективашна, республикин даьхна толамаш белгалдаьхар, КПСС XXIV съезда [illegible] хьочуш промышленностан а шуьта болхана а болхлошта хьаьлъанна дастина докладаш дийцар.

Торжественни собранеш [illegible] концерташца чекхъяьлла. Цигга гойта программа [illegible]. Вай дезчу советски халкъан заьхьаран, Ленинан, Коммунистически партехь, Даьймехах халкъан доттагІаллах иллеш даьхна.

Культура Дворецашка цІеноньа клубашка, библиотекашка хьабийлина СССР-н Нохч-ГІалгІайчен автономин хьаьлъ 50 шо дизарна хетаьль выставкаш.

КЕРДАЧА ТОЛАМАШКА

Грозненски бурутохара болхан управлене дина къахьегарна белгалъяьхна а начальник Тарахалов Петр Александрович верте латтача Правобережнерча № 125 йолча буровой коллектив. Каллан дуккха хьалха кхочушъйина цо буруьн тохара шера план. Буру кІеззлаха 3250 метр кІоаргалшка. Массехказа техничесни колонна схважина Іочу а хІоттаьа цементаш яьй.

Къахьегна дика толамаш даьхар бригада бурудеттарлана дІабаьхьа ноябрь бетта. Буру тохара бетта цхьан 25-на ноябре 220 процент кхочуш а ди, задание совгІа цар тохар бІеннаш метраш буру.

Хьинаре къахьег ин. мастера Кузнецова, бурудеттача Зеленцова, бурудеттачун гІоьнчас Мударова, слесара Мурдиева, кхин дуккхачар а.

Д. ГАБАЕВ,
тІан штатана воаца корр.

БОВРГБОАЦА СЕДКЪА

НОХЧ-ГІАЛГІАЙН АССР — 50 ШУ

1972 шера 30 ноябре 50 шу дуз Нохч-ГІалгІайчен автономе. Республика къахьегамхошна из ди белгалдоаккх дерригача советски халкъа сийлахь-доккха цІей — СССР хьаьлъ ах бІаь шу дуза йоаллей гаргахьчача хана. Цо къахьега лакъбу тха къоттил цІарча цІей доархІам. Сийлахьча Российски Федерацино, ерригача вай сийлахь-йоккхача социалистически Даьзан цхьа дакъа да Советски Нохч-ГІалгІайче.

Доаккача хана йоккхий эргаломаш хиннай республике — социальни-политически, экономически, культурни вахаре, къахьегамий вахаре ерригача ухамо.

Доаллачо хІама вІашин вайедулна дово, эллам да. Хьадувла вай а хІамин хайцле уж — химараша доараш — дІадахача шовзткъе итт шера хаьргІанйинка сийлахьдеканий гІуламхам ма дерра хІеттадар духьа. Октябрьски революцие хаьлетчьа чІетньайнса, тоІаьхь беш качтаьха Русое нетара доццаш да — Нохч-ГІалгІайче. [illegible] хІамачта дахa дег дорахь дахача хІамах хьетам бола белхаб нохчийн гІалгІайн. Шеддена дІадеачача дІаккхачьахо даккь. Нагахьа сана хоаам наллах сар даногам хинча жорий бокхъесталга даха лог доаам нанар из. Вольшидалка тІахьайна кІеззига совгІа шара жоэтош дилар, лораш — 21 сар шара варар. Цхьабакъда, уж а хукхагІча дааьъе бІалхайча мала харбам доал бар. Шоай йоазув хиннадац нохчийн гІалгІайн. Юрта бахача уллах эзар сага юкъе цІе шера йоазув-доаар хоин вайар.

Хинкараш чиета да. ХІанз республике 15 эзар саг хІана вац лаьтта медицински болхлой ба. 11 эзар хьехархочо 600 совгІча школе доалан дакъа бераша хьех. Образование дакхьалара тоашаш нийтай хоригда бахача цхьа лаьа ерригсоозан перепиcа даьдена хьежача. 1939 шера Листоалька лакхара образован йолаш ихо эзар гаргга саг вар республике, хІанта 1970 шера хьча перепиcагІа — 23.400 саг, а бархІлаьа дукхагІа. Республике университет хьайнйай, кхиенорни хапраш кийтьъе мехкаэьттан институте. Вуланкон Іилма-тоххама институташкен болх беш пх эзар гаргга Іилман болхлой ба, дарие юкъе дукха нохчийн гІалгІайн а болаш.

Уж цхьадаеча дакъа лІамин лийсдьаран мара дац. Цхьабакъда, цар а дика дукхІаьзоахьи. Советски Нохч-ГІалгІайче — из а чІоагГІа йоагІаеш промышленности механизировани йоаш йола республика. Цун территоре тІа хьалгІий йоккхий заводаш, фабрикаш, оаланЖоре дела реконструкци ляй дукхача предприятешта. Индустре арахеча ерригаь продукци шовзткъа итт шера 49-ла дукхагІа хиннай! ДегІадьххад йорда доакъош — химически, энергетически, машиностроительни, айгІа, кхачан промышленность, кхыдараш.

Нохч-ГІалгІайчен дегІвоадо кхалхагІа а хиннай, хІанз а я мехкадьатта промышленность. Гоал Грознена юкхе обелиск латт. Из йолча — 77 шу хьалхагІа Грозненски мехкадьатта района — махка къахьагІйолча цхьалие деношка дІайолаш № 1 йола скважина. Нохч-ГІалгІайчен дьатта ченаште дукхаь хо хьалхагІа денз шоай лаьха бІаргаш тІадийхад дувь тІарча боккхагІболча мехкадьатта промышленниказа. АккагІча тайпара нйцай лаьттан чемашт. Техника теттара эсала хиннай. Горнитакка бальхаб болх бой, механикаи хиннаб промысланка бу болх.

Къапбасела Каьказе Советски Іаьдал оттадьача тІехьагІа дерригача халкъа хоаллакъе а хинча дІаоттар Грозне мехкадьатта промышленность. Из дегІайоалалкра чІоагГІа уйла тІайохийтам хинний В. И. Ленин. 1920 шера фебрало цо енача распоряжендегІа из юхахеттарттаппара балхаш дошна Грозне бахаб толамах чакхбаьхна коммунисташ. Коммунистически партехь Советски правительствас чакхдаьхьа гІулакх бахьан долаш вІашагГІехьдалар грозненски мехкадьатта район юхадийкьелдаи дІахо догІаьйдаьалеш.

1918 — 1920 шерашка гора кара а лийа контрреволюцеь дукхала къоасам ховттабеча турьла дахъа лаццарахи мехкадьатта промышленность юхаметтаоттара белх барахи 1924 шера ЦІечь Байракха орден елар грозненски пролетареша.

Хьалхарча пятилетка шерашка чІоагГІа дегІаьхай республика мехкадьатта индустре. Ерригача технически база аьлаттара деде реконструкци йир электрификаш лерда тІа. 1931 шера 31 марте бача сопамагІа СССР ЦИК-а Президиумо Ленина орден елар грозненски мехкадьатта промышленноста хьалхара ихе шера план толмие кхочушъъарах. Сийлахь-боккхача Даймехка тІома шерашка республика мехкадьаттахоша доагорацех машинадьатташцех халадаш Іалашдора эскар. Белггада, шоай са ца кходдаш болх бора мехкадьатта доахараша. Цу бирсача шерашка царех дукхахчарна орденаши медалаши елар, хІанта «Малгобекнефть» мехкадьатта промысла коллективана — Ленина орден.

Ухь тІоаххарча шерашка хьалхашкаьа дорда гІа баьккхар Нохч-ГІалгІайчен мехкадьатта индустре. Бурув деттам кІоаргГІа тІехкІоаргГІа скважинаш кІезига хьалац. ДІахо а технически прогресса лаьда тІа дегІаух республика мехкадьатта доаха промышленность. Советски Іаьдал латтача шерашка доаккха доагор дийттанза дукхагІа хиннад. 1970 шера республика хьаттаи чеккарара хьаддаьяхьхад ткъе миллион тонни совгІа «Іаьржа дашув».

Лаккхача темпашъгІа дегІаькхай мехкадьатта чакхдоаха промышленность а. Лаккхаоттанови бенаннал хьаде духьалашка болабенарахи грозненцаш ба, болх бо йолаалийттай дай-мехка эттара хьалхара каталически крекинга установка, дукхала кхыйола процессаш производстваш кийтть-ай.

ЧІоагГІа дегІаьхай республике химически индустри. Мехкадьатта чакхдоахача заводий бедалах пайда эцара лерда тІа хьодаьд синтетически производства йорда доакьош. 1960 шера денз 1971 шерага кхачча хинически мехкадьатта химически промышленноста продукце боарам 2,7-аза лаккбеннаб. Лохача давлене метолагІа эттара хьалха дай-мехка полиэтилен хьаде йоаласнар Грозненски химически комбинат а.

Республике хьа а ю, чІоагІагІа дегІаухаш а машиностроенен металлообработкан, мехкадьаттоц гаан доахача а кхачан а промышленноста оборудоване ю, кхыйола йоккхий предприятеш.

Кердача гІирсий республика а ала кегаргІолаш а Нохч-ГІалгІайче. Хьалъойттай керда гораш — МагІалбик, Гудермес, Аргун, Назрань. Шерра хьалдеш да чуІе цІенош.

Революци хьалехьа лаьтташ ца хилларах къаьстта сагета хьувар къегІа бела лоамарой. Кхыметтел оалаш хица а хир: «Ферта тІаххолла мара дац лоамавочух лаьтта». Из тахан дагадоагІаш а дац: республикерча колхозийн совхозийн лаьтташка болх беш я 13 эзар гаргга трактор, 1200 совгІа лаьтташ хьокха комбайнаши кхыметтел лоамаровча вІалха даг а ца хинна дуйхха къыйола иорбоахаш техника. Ххашкара вертТера балхаш дерригаш а механизировани да. ЧаккІоаккхам а иорбоахама производстваь интенсификаци ара шерра программа.

Цхьабакъда, Нохч-ГІалгІайчен эттара йоккхагІйола дегаопдае а цо дІахо толамаш даьхара бокхха тешам луш а я баьха дика кадраш. Республика партийни организаца кІеннга хьалкхобьбац партийни советски болхлой, производства кулгалхой а специалисташ а, новатораши хьалхалаттараши, Даьхен боккъонца бола патриоташ. Уж — социалистически къахьегама турпалаш, ала а доагІаш чоалханеча бурутохара болхлой, профессор салам вода И. Оленинцев, «Шелковский» совхоза воккхагІвола жІу Н. Эсмухамбетов, мехкадьатта чакхдоахача завода установка начальник Т. Леткевская, «Гойтински» совхоза директор А. Кагромалов, Ленина орден долаш, кІоарга бурув детта мастер Х. Хамурзаев, дукхаха кхыбараш.

[illegible] а вай Даьхенерча дукхача къача а халкъий цовкъестала шоай социалистически культура дегІайоалае шерра тера хиннай Нохч-ГІалгІай АССР къахьегамхой. Мехка культура галла юкъе йоагГІаш йола могтиг доаш тха литератураш искусстваш. Республикерча книжни издательства эрсий, нохчий, гІалгІай меттала арахец книгаш. Кепадеттаи арадоах литературно-художественни альманахаш, республикански, районни, многотиражни газеташ. Республике да кхоъ драматически театр, филармони, симфонически оркестр, «Вайнах» яха халхара пачЧахьалхен ансамбль, дукха клубаши культура дворецаши. ТІаьхІа шерагІа дегІаух самодеятельни искусство.

Нохчийн гІалгІайн халкъий экономически, социальни-политически, духовни вахаре даьха толамаш — Коммунистически парте хьалкъалера ленински къамий политика чакхъъхарах хьахинна хІамаш. Нохчийн гІалгІайн халкъаша дика бариал шаргда хьамсарча Коммунистически партена, массаза а дагахоаттаоргда, хамбергба шоашта болча аьттон духьа доаааш эрсийн вай мехкадца кхычеи халкъаша ду новкъосталеи вежаршка леладеча доттагІалеи.

Цхьа хІама да са белгалдаьнха безам болаш. 1923 шера 1 мае гІалгІай меттала арахьинай «Сердало» яхача газета эттара хьалхара номер. Дешарашка хьиза ухь тайпара дешаш хиннад передовой статья тІа: «Эрсий мотт Іомабе!» Нохчийн гІалгІайн вахаре тІехбаьина бокхача лоархІамо хьалхагІа а хиннаб, хІана а ба вошал тессаш бола из мотт. Цунга гІоала кхийкаб уж марксизма-ленинизма революционни теорех, тІаккхьачаб эрсий культурана, кхыча советски халкъий культурана карагІдайнарашта, оаззей дуйен ганзашта. ШоллагГІа цхьа мотт лоархІ цухах нохчашйн гІалгІашен.

Нохч-ГІалгІайчен беррига къахьегамхой мировоззрене а вошала, социалистически интернационализма марксистско-ленински идеологи. Из белгтала тха боврГбоаца седкъа а хинна дІаоттий. Пхдухьа-цхьа лезал лоархІам йола дика уйла — дег тІарча советски патриотизма халкъий доттагІалех уйла Нохч-ГІалгІайчен къахьегамхой сакхетам чу дІахо чІоагІъяьлара ма могга новкъостал де гІерт республика парторганизаци, КПСС XXIV съезда решенеш кхочаш а еш.

С. АПРЯТКИН,
КПСС Нохч-ГІалгІай обкома хьалхара секретарь.
г. Грозный.
1972 шера, 30 ноябрера «Правда».

Художникаш В. Добровольскийн, И. Сулимовн плакат. ТАСС.

ХЬАЙБАШ ЛЕЛАДЕРИЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ДЕКХАРАШ

ОРЕНБУРГСКИ ОБЛАСТА МАГНИТОСТРОЯ ЦІЕРАГІЧА ЛЕНИНА ОРДЕН ЛЕЛАЕЧА СОВХОЗА № 2 ЙОЛЧА ОТДЕЛЕНЕ ІАЬСИЙ ЧУОТТАДАЬ ДОРСТАДЕЧА ЗВЕНОЙ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ДЕКХАРАШ

ЧІоагГІа уйла тІайохийташ бийцар оаха, Социалистически Къахьегама Турпал Анастасия Тимофеевна Петруковича управляющелла болх беча № 2 йолча отделене Іаьсий чуоттадаь дорстадеча звеной механизаторашаскотникаша, кепайоллон чІа арабаьина «1972—1973 шш. Іаи замалахь хьайбай продукташ дукхагІа яхари кийчъяри духьа хьайбай боахама болхлой Ерригсоюзни социалистически ях йоаржалра хьакъехьара» КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС Сопам.

Фермашка хІана хьатІаеттар ней лоархІамеи бехктоххаеи ха я дуцца дезаш дац. Оаха массане а цхьатарра раьза а хинна лаьрхІаи: яхь юкъелаха, дулх дукхагІа даккхар духьа хьинаре къовсам доаттабе. Чуоттадаь Іаьсий кхоабача механизировани площадка тІа болх беш ю тхо. Болх бе тхога хьаеннай ерригя эшаш ней йола хІанзара техника.

СССР хьаьлъ 50 шу дизара сийна 1972 шера тІайна социалистически декхараш толаме кхочашдергда. Ухь шера итт бетта 1325 центнер дулх тІаккхийтад. шу чаккхдалалехьа 1650 центнер тІаккхетийтаргда оаха из. Деннен бийсаннен юкъера лоархІача шу цкъа тІалетталенна дулх 864 грамм хилар. Дерригаш а лаьрхІача 2910 центнер дулхах йола 648 бежан кІаненнах пачтахьалккенна, царех хІаразлаьнна 562 бежан. Дулх дІадалара халкъа боахама план 116 процент кхачашъьяьй. Цхьа центнер дулх тІаккхетийтарга 58,4 сом дахар, хІаьта дІачуйуча хана цхьан бежана хинна мах — 594 сом, реализаци ярах хьатІадена ахча — 970 сом.

Пачтахьалкхенга дехкача хІара бежанах 376 сом цІена пайда хилар совхоза.

Мел эйача гІожачен мошачен доакъарашца кхоачан хинна ла тхе, хІаьта оаха кийчхьачул тІехьагІа мара телац уж доахана. Доакъараш атаро, дрожжеваи яро. Іаьарца кІаьддаро ткога йиш хулийт тІаккхетийтача дулха цхьан единицага 8,6 доакъара единица яхийта.

Хьайбай продукташ дукхагІа яхари кийчъяри духьа фермай болхлоша лелаеча Ерригсоюзни яхьа юкъе а даха, оаха дош ду Іаи замалахь деннен бийсаннен юкъера лаьрхІача чуоттадаь латтача хІара бежана 900 граммал кІезагагІа доацаш дулх тІадеттадаийта а 1973 шера хьалхарча квартале 1350 центнер. хьатІадоагІача шера хьалхарча ялх бетта дерригга а — 2520 центнер дукхагІа дІадала а, хІаьта из дулх халкъа боахама планал 520 центнера 1972 шера хьалхарча ах шера боаракал 800 центнера дукхагІа, цу цхьан хаина доахаш деба а деш.

ХІана чуоттадаь кхоабаш 300 бежан да. январе — феврале цхьы а чуоттаергда 310 бежан.

Партен правительствай вча йолкхонна жоп душ тха коллективо дерригга низаш. знанеш. хьалхьал тІадохийтарга оаха генна дош сийлеаца кІоачашдара.

Социалистически декхараш тІайнйад звеной коллектива.

КУРГАНСКИ ОБЛАСТА КЪАХЬЕГАМА ЦІЕЧА БАЙРАКХА ОРДЕН ЛЕЛАЕЧА «КРАСНАЯ ЗВЕЗДА» ЯХАЧА СОВХОЗА № 7 ЙОЛЧА ЧУОТТАДАЬ ХЬАЙБАШ КХОАБАЧА КОЛЛЕКТИВА СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ ДЕКХАРАШ

Тха ферма къахьегамхоша чІоагГІа раьза хинна тІайнйар «1972—1973 шш. Іаи замалахь хьайбай продукташ дукхагІа яхари кийчъяри духьа хьайбай боахама болхлой Ерригсоюзни социалистически яхь йоаржара хьакъехьара» КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС Сопам.

Къовстам болаш дола декхар оттадьай тхона хьалхашка: доххаи дика Іенгара даха а дулхи кхыйола хьайбай продукташ дІахо алсамйоахилга вІоагГІехьдаккха а.

СССР хьаьлъ 50 шу дизара яха йоагГІача тайпара наккъахлара кийчо а еш, ферма коллектива толаме кхочашду 1972 шера тІайца социалистически декхараш. Ухь шера 10 бетта 27,1 эзар центнер дулх тІаккхийттад хьайбашта, шу чаккхдоалаш 36 эзар центнер доаккхаргда, кІаьта из тха декхарашка лаьрхІачул 8 эзар центнер дукхагІа дул. ПачтахьалкхенгІа доккхаргда 37,8 эзар центнер хьакхий дулх. Центнер дулх тІаккхетийтарга дІадахар 0,57 сага-де хилар, планагІа лаьрхІача 0,85 сага-денна меттел, доакъараш планагІа лаьрхІа хиннача 592 килограммана меттел — 496 килограмм.

Фермерча хьалхалаттача свинаркаша Виноградова Мария Николаевнас, Широносова Валентина Васильевнас, Зубарева Любовь Кондратьевнас деннек бийсаннен юкъера лаьрхІача хІара хьакхийна 530—560 грамм тІаккхетийтай.

Оаха кхетаду, хьинаре къахьегарца, производства хьалхалаттача культураш, къахьегама дисциплина сакхетаме лелаярел тхоай ерригача резервех пайда эцарел чотах мара хьайбай продуктивность лаккхъолургйоацалга.

Ерригсоюзни социалистически яхь юкъе а баха, тха ферма хьайбаш лелалераша хьатІадоагІача шера керда, доккхагІйола декхараш белгалдаьх шоашта.

ПхелагІча пятилетка кхоалагІча шера 38 эзар центнер, цу даькъе хьалхарча ах шера — 19 эзар центнер дулх доаккхаргда оаха. ХІара хьайбашна деннен бийсаннен юкъера лаьрхІача 510 грамм дулх тІаккхетийтга а вІашгІехьдоаккхаргда. Пачтахьалкхенга доаккхаргда 40 эзар центнер, цу даькъе 16 эзар хьалхарча ах шера. ДІадахача шерашца нийсдича 2,4 эзар центнер дукхагІа доаккхаргда дулх. Центнер дулх тІаккхетийтарга дІабода къахьегам 5 процент лоаккхбергба, юкъарчал доашаш дІададар — 5, дІадохийта воакъар — 3 процент кІезигдергда. Хьакхий дулх декхара рентабельноста боарам 57 процент хургба.

Мел эша хьалаш да ферме хьакхий дулх дІахо дукхагІа даха ра.

Комплексни механизаци ю баьхха дика помещенеш хьалъьяь, ферме чуоттадаь кхоабаш дола хьайбаш боахамо ше хьалкхелерех вІашагІдетт, доакъараш боагІача боарамагІеи кийчдаьа дехк, кхаь фух дараш вІашагІъэдаь, хьайбаш хьахулийтилга шерра дІадоладаьа. Хаь-хаиналла хул дешар, балха итогаш елга, хьалхалаттараш хестабелга.

Къахьегама ЦІе Байрах лелаеча «Красная звезда» яхача совхоза № 7 йолча ферма хьайбаш лелалераша шоай дерригга низаш тІадохийтаргда Даьхенна хьалхашкара шоай патриотически декхар кхочашдара, гІехкина продукци дукхагІа елара.

Социалистически декхараш дийца а дийца, тІайнйад ферма коллектива юкъарчу собране.

ДУНЕН ТӀА ЭГГАРА А ДЕМОКРАТИЧНЕГӀА ЯР

СОВЕТИЙ ЛОАРХӀАМ ЛАКХЛУ

1936 шеран 5 декабре Советий бархӀлагӀча Ерригсоюзни Чрезвычайни съездо хердa СССР Конституци тӀайийцир. Цу хана дениз СССР Конституце Ди дезду вай мехка. Укх шера СССР хьаь 50 шу дузача юбилейна мадоагӀара кхьалахара политически а кхьхьегама а хьнпар айденнача хьалашка дезду Конституце Ди. Советски хьыхьа оамал а цӀейш кхьхьегами толамашца деладеш. СССР Конституце тӀа белгалдоакхх Советски Социалистически Республикий Союз болхлойн аьархойн паччахьалкхе хилар, кхьхьегамхой депутатий Советаш паччахьалкхен политически лард хилар.

Ленина васкета тешаме йолча пафте социалистически демократи дӀахо дерригӀа дегӀакхувл, шерҗю Советий бокъонаш. «Социалистически демократе маӀани чулоацами вайна гу,"вай кхетабу мехка лоалдара мамогта дукхагӀа нах юкъеозарца» — аьхад Л. И. Брежнева КПСС XXIV съезде.

Советски демократизм дегӀаахар айкха дувзадениа да Советски къамашта юкъера хоттагӀал, вежарашка леладу гӀуланкхаш чӀоагӀиалерца. Из къаьста хьахьокх депутатий Советий состава. Цунна чубоагӀа массалолча къамех бола нах. Уж ба кугӀерера болхлойн гӀулакхера нах. Масала, СССР Лакхехьарча Совете 1517 депутат ва. 82 къамех бола нах хержаб депутатале. Царех 481 депутат болхлой 282 депутат ахархой ва. Депутаташа хоржарех 72,3 процент барам КПСС членаш, [illegible] кандидаташ 27,7 процент барам парте боацараш ба, хӀаьта кхалнах-депутаташ — 30,5 процент. Ерригача депутатех 1299 [illegible] СССР орденаши медалаши сийнай, 35 депутат Советски Союза Турпал, 231 депутат Социалистически Къахьегама Турпал ва. 49 депутат Ленински преме лауреати 56 депутат Паччахьалкхен преме лауреати ва.

Общественни гӀулакхаш кхоачашдара юкъарчал доацаш къахьегамхой юкъеозара боккхача лоархӀаме я цар массови организацеш, къаьстта профсоюзаш, комсомол, хӀаьта иштта халкъа тӀахьожама органаш, творчески союзаш обществаш. Социалистически демократизм дегӀайоалаш дукхагӀа хьакъе тийша да къахьегама коллективий хьинар айдарах. Укхаз общества кертерча ячейкаша лакхлу вахьа кхетам, хьахул керда социалистически оамалаш.

Вай Конституце дунен тӀа эггара хьалха къахьегамхошта — дагардар ала, бакъахьа хетар язде, собранеш, митингаш, демонстрацеш а политически кортамукъалаш кхайкаяь да Іеш социальни бокъонаш — къахьегара, саллӀара, мах боацаш деша а медицински гӀулакх да а бокъонаш еша ца Іеш уж йизза кхоачашъяра гаранти а еннай.

Капиталистически мехкашка иштта дац. Шоай харцдемократеца нах Іехабу цар, къахьегамхой хьалташ кхоачашдаш, экономически социально - политически вакарь деваш хьаьхарашта йоаца тайпара къестаду.

Даьра кхетам болаш йиь хилараь обществана хьашкашка шай бехктокхам хӀаране кхетабеш хилараь латт советски демократе низ.

Къахьегамхошта йоккхий бокъонаш яларца цхьана цар бехктокхам а лакхбаьб Конституце. Цо дӀадех законаш, производственни дисциплина телха ца яр, социалистически общежитен бокъонаш лоалахьен лорар. Социалистически Даьхе лорар СССР гражданий сийлахь деккхарда. Тохам локкхал ле. Йиш йолаш да вай дукххача къамех болча къонгаша, мехкараша Даьхе лорела а къахьегаме а къонахчал, майрал гойтарах. Халкъа тӀа гара дикагӀйола оамалаш я уж.

Советски общественни строй демократически оамал, йолча тайпара хьагойташ да пунна кагагӀаьнпа эгара лоархӀамегӀа дар — вай мехка дерригача хьалкъаш ӀхьатаррӀа бокъонаш йолаш хилар. «Эрсех довцача дерригача къамашта вай еннай, — аьхад В. И. Ленина, — цар шоай республикаш а автономни областенаш». (Бизза гуллам, соч., том 44, оагӀ. 145).

Вай Нохч-ГӀалгӀай республика шин автономни паччахьалкхел йолаш я. Паччахьалкхен лакхарча органа — республика Лакхехьарча Совета 149 депутат чувоагӀа. Районии, городскойи, юртийи, посёлковии Советашка 5854 депутат хержаб. Моттигерча Советашка депутаташта юкъе 5747 болхлой колхозхой ва, е берригача депутатех 65,6 процент, кхалнах — 48,5 процент, 3387 КПСС членаши членалла кандидаташи ба. Царех 32,5 процент 30 шерага кхоачаш ха йолаш ва. 1763 депутат лаккхара дешар дийша. 2576 — СССР орденаши медалаши сийнай, [illegible] Советски Союза Социалистически Къахьегама Турпалаш ба. Республике дахача дерригача къамий векалаш ба Советашка, цу лархе 5984 вайнох гӀалгӀай.

Советашка хьйиа ба республика промышленни юрта боахамий производстве, халкъа боахаьа дероагӀа лоахьошка хьаьахалентараш.

Боахами культурей дегӀайоаларга Советаша кагт гӀортолга ю. Советий массазарча 1390 комиссех, районии городскойи Советий исполкомий штате йоацача 65 отделах, 80 эзар активист чувоагӀача бахаьа кхача юкъарча самодеятельностa 12566 организацех.

Партийни организацеш кулгалле а йоккхача актива кхолъосталца а КПСС XXIV съезда исторически решенеш кхоачашъяра республика къахьегамхой оарцагӀбоах Советаша.

Халкъа боахамa алнаш хаьал хьалха кхоачашъяра социалистически яхье хьинаре дакъа лоац къахьегамхой депутатий Советий ерригача звеньяша.

Юртий, поселкови, станични Советашта юкъе яьржача социалистически яхье дика хьокхамаш гойтад Наурски район Николаевски станични Совета (председатель вов. А. М. Величко, секретарь вов. О. Я. [illegible]). Совета, цун исполнительни комитета, депутаташта, массазарча комиссешта кораргӀдалар юрта боахама план толамца кхоачашъяра «Красное Знамя» яхача колхоза къахьегамхой оарцагӀбаха. Укх шера Іалама хьалхи хала хиннедале а цу колхозе эзар гектарах хӀаране тӀара 26 центнер кӀа дахьккхар.

Хьаьт доахаро шейтараьлхи [illegible] 140 процент кхоачашйир.

Иштта дика толамаш дахьад Грозненски района Тихоновска юрта Совета (председатель вов. Р. Р. Томаль, секретарь вов. Магомадова), Нохай-Юрта района Галайтиника юрта Совета (председатель вов. Ш. Алиевa, секретарь вов. В. Орцуев). Сунженски района Десаски юрта Совета (председатель вов. С. Мурадов, секретарь вов. М. Баргиева), кхыраши.

...Вай Конституци 36 шу хьалха тӀайийцад. Цу хана дениз вай мехка хинна ца Іеш дерригача дунен тӀа а доккхий хувцамаш хиннад. Вежарийха долча социализма мехкашка дайнита санна Іаьдал къахьегамхошка да.

Социалистически демократе боккъала йола халкъа демократи я. Вай мехка Конституце Дя халкъа Іаьдала традиционни цӀей да. Вай массаш а вог гӀоздоалаш дезду из, шера дахчун итогаш ю. Советаш декхарийла я боахами культурей дегӀайоалаеча гучадуъда дерригӀа кхоачамбоацараш дӀадаха, кхоачашдаза дисача декхарашта теркам тӀабахийта.

Г. СКЛОКИН,
Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь.

Конституце бокъо лу:

КЪАХЬЕГА...

1918 шерарча РСФСР конституцега [illegible] а законе а деча [illegible] цу хана [illegible] конституцера хьежна къахьега [illegible] мехкарий бахаш ба [illegible] специалистах [illegible] бакъо бар.

ХӀанз СССР Конституце 12-ча статья тӀа йола къахьега [illegible] мел кхьачача гражданина къахьегилга декхар сийлен гӀулакх да, аьлча «болх ца беча [illegible] яа ца» ахача принципагӀа къахьега деча. СССР-е чакхйоакхха латт «ХӀаранегара цун хьинарга хьежжа, хӀараннера цунна эшарга хьежжа» яха йоммунизма принцип.

Иштта СССР Конституце къахьегара йола бокъо еннна а ца Іеш из кхоачашъяйтара бола тешам а лу. Из бокъо Іалашъю вай производства социалистически организаце, халкъа боахама, советски обществa дахадаш дегӀдухача экономически производительни низаца, хала тарлуш йола боахамий кризисаш дӀаяьара, ба болх боацаш бола нах хургбоацаш гӀулакх даро. Халкъа боахама дерригача доаккхой предприятешкаря а, организацешкарча болхлошта гӀулакхерча вахан къахьегара йола бокъо ялӀа юридически гаранти лу. Цу тайпара йола бокъо йолаш вай мехка бӀаь миллион гаргга саг ва, цу даьхе Нохч-ГӀалгӀайчена уж ба кхо бӀаь эзар [illegible] болхло, [illegible] болхло, [illegible] Царех [illegible] промышленностe 97 [illegible] саг, [illegible] боахама [illegible] эзар саг, [illegible] эзар [illegible] [illegible] хьакъошка къахьега ба.

Вай [illegible] [illegible] [illegible] шоай [illegible] хьатехьа [illegible] къахьега йола бокъо.

[illegible] йола [illegible] го хьежша республикерча болхлоша, колхозхоша, специалисташа, гӀулакхерча нахо шоашта хьалхашка латта декхараш кхоачашдеча хьокхам тел, коммунистически хьисапе къа а хьегаш производства даьккха дукха нарах. Царех ба Социалистически Къахьегама Турпалаш: «Назрановский» совхоз бригадир Барахоев, В. И. Ленина цӀерагӀча Грозненски мехкдаьтта чаккхдаха завода бойнахоагӀаьша оператор Валерианов, Урус - Мартана района «Гойтинский» совхоза директор Цагарашвили, «Шелковский» племсовхоза [illegible] бригадир Бекмухамбетов, «Старогрознефть» НГДУ мехкдаьтта доаъар Олейников, Шалӏ района «Дийалка» совхоза декарла сийкла [illegible] Муслимова, кхы дукххабараш.

С. ЧУХАРЕНКО,
[illegible] отдела заведующи.

Д Е Ш А...

Укх шера Конституце да вай берригача мехко дезду СССР кхагӀьалла 50 шу дуза еза ха хьатӀаккховчача денижа, хӀаьта Нохч-ГӀалгӀайчене дахача къамана цул сонгӀа дезду шоай республика автономе 50 шу дизара цӀей а.

Нохч-ГӀалгӀайчен [illegible] культурен тахкарча дешар хьалхавчадла дезаа доккхий толамаш бӀаргадайча ца дийнача вадац дӀакхача пачахьа хьиэаза эшах. Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци хилалехьа халача хьала тӀа бар вокхий а гӀалгӀай а. Кхы дӀаходар а доаьшо биззална ца еснал боацаш хьина нах доалаза, бале бар. Цхьа эзар сага юкъе 8 саг шера вайар дешар хоаш.

ГӀулакхаш хувцаделар Октябрь хьатӀаккхьачча. Къоначa республика Совнаркома хьалдарча декхараш юкъа яр 1918 шера 18 июне В. И. Ленина кулг яздиь «Российски Социалистически Советски Республике халкъа образование гӀулакх вӀаштӀехьдаккхерах йола положени». Иштта дунен тӀа эгара хьалхагӀа дӀакхайкайир вай Конституце хӀара советски сага къахьега, салаӀа, доча довцаш деша, кхийола а бокъонаш.

Исторически йоацача хана доазартдоацача даьннад Нохч-ГӀалгӀайчен хьалха образовани гӀулакхаш. Укх тӀехьарча цхьан 1972-ча шера вай республике школашка, институташка, техникумашка, профессионально - технически училищашка, тайп-тайпарча курсашка дешаш 800 эзар сонгӀа саг ва. Кхача тайпара вайна, Нохч-ГӀалгӀай АССР-е хӀара кхоалагӀа саг дешаш ва. Республике 278 эзар сонгӀа дешархо волаш 500 сонгӀа школа я. Цу школашка хьехам 12 эзар сонгӀа хьехархо ва.

Нохч-ГӀалгӀайчен [illegible] районии центрашка а 19 кагара специальни дешара заведани я. 1972 шера цига дийша баьлар 3530 юкъерча квалификацех йола хьехархо, медицински болхло, гӀишлошъер, механизатор, буругаттар, экономист, кхыйола специалисташ.

СССР-е къаьстагӀча лувш цаӀ я Грозненски мехкдаьтта институт. Ад бӀаь шу сонгӀа ха я цу институто халкъа боахама дукха квалификаци йола специалисташ кийчбу. 10 специальностех дипломаш тех дукха ха йоацаш педагогически институто базa тӀа хьийийллача Нохч-ГӀалгӀай паччахьалкхен университето. 1972 шера 1865 специалист араяийнар ду цига дуно.

Нохч-ГӀалгӀайче къахьегаш 30 эзар сонгӀа лаккхера юкъера специальни образовани йола саг ва. Царна юкъе ба 3 эзар сонгӀа Іилман болхло.

Халкъа образовани иштта толамаш доахаргдацар цу гӀулакха шоай низ а хьекъал а дӀалуш болаш хьехархой бецарe. Верашта хьехам телаш бола баьха-даха педагогаш, бокъонца йоле шоай гӀулакха энтузиасташ дукха я ба вайнагга.

Вай мехка халкъа образовани йоакхо ала дерригача халкъа гӀулакх да. Советски хьехархоша чӀоагӀа гӀозбаьнна тӀаийдир укхаьӀцени лорарей просвещения болхлошта 1972 шера 1 сентябре деш аьлаш лаккхдарa бола КПСС ЦК, СССР Министрий Совета, ВЦСПС соцам. Цо цӀаьхха а тешал ду Коммунистически партен Советски правительствах халкъа образовани массе оагӀорахьара дегӀайоалаяра хьадаьха йоакхо еш хилар.

М. СУПРУНОВА,
просвещени, лаккхерча школий, Іилман учреждений Нохч - ГӀалгӀай профсоюзий обкома председатель.

ХАРЖАРХОЙ ХЬАШТАШ КХОАЧАШДЕШ

Укх шера СССР Лакхехьарча Совета сесса чӀоагӀдаьа къахьегамхой депутатий статусех доле Закон. Іалаьмате йоккхий бокъонаш еннай дукххача къамех латтача вай халкъо шин ахнадаш баь хӀоттабаьча депутаташта. Цу бокъонех бизза пайда эцаш кхоачашде гӀерт со а харжархоша сайна хьалхашка оттадаь накъаш. Цу Законо депутата бокъо еннай паччахьалкхеи, боахама, социально-культурни а иштта кхыдола дешаш а сессешка къевстача дакъа лаца. Советий вешенеш кхоачашъяла предприятей, учреждений, боахамий балха тӀахьожам доттабе. цар болх тахка, цу гӀулакха эшаш долча документаши хьежа. Иштта къахьегам дикагӀа вӀаштӀехьбаккхаро предложенеш яла. ХӀаьта белгалдаккха дале цу бокъонашка хьежжа депутата деккараш а кхесадоладо.

Депутаталла хоржаш сога дукха наквоаш делар харжархоша Уж кхоачашдеш дхьадола хӀамаш де вӀаштӀехьдаьккхад са. Гудермесерча дхьайолча улицашка чехла дар бахе йиз [illegible] ІалашбегӀа. ХӀанз дхьадолча дакъе а из пон городе къостадаь даьннад. Дукха балхаш лаьа улицашка электрически лампаш йоххаш. Ваьхьаш тоалеш, кхыдола гӀулакхаш деш. ХӀаьта дукха ха йоацаш уж накъаш кхоачашлеш сайна карагӀдьинарех харжархошта отчет еш а хиннай со. Раьза болаш кхамаьлаш аьа дукххача харжархоша. Иштта Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета сесси масса[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] дӀайоаэйт [illegible].

Цул сонгӀа депутат [illegible] тарра да да [illegible] цунна кийсиу со [illegible] бола [illegible] балха Гудермесски горбытkомбинате. ДукхагӀа [illegible] 9—10 класс чакхъ[illegible] тӀехьагӀа балла бахкача къонаш межах латт тха цеха коллектив. Юкъьанна шера [illegible], Массала да [illegible] дәйн [illegible] готовески [illegible] Плехирова Галина, Садиева Тауса, Чечаева Маргаа, кхычар. ХӀана 106—110 процент балха нормаш кхоачаш а еш кхоалагӀча оазадах швей-мотористаш ба уж.

Профсоюза балха тӀа а уйнсту депутата да диллаш. ХӀана со коммунально-бытовой предприятей профсоюзa Гудермесски горкома член я. Хьинаре къахьегама харжархой тешам массала а лаха доаттабе декхарийла да депутат. Из кхета а деш сай балха заданеш 115—120 процент кхоачашъю аз. СССР-и Нохч-ГӀалгӀайчен автономен 50 шу дизара юбилейшта, дунен тӀа эгара демократичнегӀа йолча вай Конституце Дениа хатальча социалистически яхье хӀабахача октябрь бетта план 116 процент кхоачаш а яь хӀанз шера план 25 декабре кхоачашъе лерхӀаш цига тӀабахийтта къахьегаш а дукххача къамех латта тха барттайна коллектив.

Т. АРСАЕВА,
Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета депутат.

Са вахаре керттердар

«Дзаурова Османа Тамара — Нохч - ГӀалгӀай паччахьалкхен университета исторически факультета студентка я 1969 шера денз. Цу юкъа Т. О. Дзауровас хьахьехад шин дика оамалаш йолга. Деша а дикей тӀейдикен деш. Дисциплина йолаш я, шийна тӀадилла моллагӀа комсомольски декхар дизза дикеи кхоачашду...»

Университета ректоро кулг таьдаь йолча Тамарена енича характеристика тӀара дешаш да уж.

Вахаре фу де кхийна хургаъ тхаь кхоь цу мара ца даьиччa сагаӀ? Дукхьал дешар мара кхы болх ца беш кхича хӀаьта а? Иштта хеталурга Тамаре вахар ца довзачо. Майрра оалалу гӀалгӀай къонача йоӀа хӀаяэе а доккхий хӀамаш карагӀдьинад, аьйна. Тоъам беций юртарча школина къамех йола хьехархой кадраш чӀоаттӀа эшига шийна хайча, шин вахар цу гӀулакхa хеталe Тамаре лархӀар.

— Хьехархочун говзал карарзае сона дагадохийтар, оалаш ма хилара «берий сийнй инженер» хилара новкъа со яьккхар ез хьехархой бар — дагалувц цо ТӀой-Юртарча школе дешаш ле хиана шераш.

Дагалаьцар дизза кхоачашдаь яла йоаа Тамара. «Нохч-ГӀалгӀайче исторе очеркаш», «1893 — 1917 шерашкара Нохч-ГӀалгӀайчен хьалхара пролетариат», цу тайпара кхы а дукха книжкаш яь студентка библиотечни картинка тӀа дӀаяздаь. Из цхьа масал мара дац. Вакъда цо а мадарра хьахьокх Іалма къайленаш йовза цӀенхаштта Тамара тӀаййирза хилар.

Доккхий да шерашка хьежача хӀамаш Іеха дукха уйлаш еш а хургйий-хьогӀ, ала тарлуча Тамаре хьаштӀаш: литература, кино, музыка... Цхьабаьъка цунна эгара дукхагӀа дезар истори да.

Массеза сабаре, ваха юкъе белгалъяла ца гӀерташ, общественни мероприятешка, къаьстта художественни самодеятельноста, дакъа лоацаш я Тамара. Шийх бӀубения я. Цудукъа етта чакхдоакхх цо ше дӀа мел доладаьре, — йоах цох цуя новкъостий студенташа.

— Фуд хьа вахаре эгара белгалагӀдар?

— Хам-хаш... — баламаш уэ Тамаре. Итт класс чаккхъенаьхара хетабаь хьина тӀеххьара гурга; комсомоле дӀаэцар; университета деша оттар; депутаталла харжар. Кхы фу эрга аз?

Мыьа яьннадаш «Хало йоацаш да чура чаккхьара а болкххартбацъ», аьна. Цулухья къа чӀоагӀа хьег йоӀо. Дукха дезаденнача предмета — исторен дукха ха, низ дӀалу цо. Цудухьа экзаменаш дӀаяла «отлич» йолаш из цӀеккха я. Экзаменах цо лоархӀ цхьан юкъа ше мел Іомадьчох, шийна мел хьийхачох хьехархочоа лу отчет.

Дукха да Тамаре кхоачашде деза гӀулакхаш: дешар, общественни гӀулакхаш, хӀаьта Тамарас ше керттера лоархӀар — Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета депутата декхараш.

— Депутаталла кержача хаца юкъханца, — йоах Тамаре, — кӀезиг-дукха кхераеннар со. Вакъда, хӀана бизза кхетабу сайна тӀалатта бехктокхам. Низ кхобергбац ньыха йешам боа ца бара.

Тамареца къамаьл чакх а даьна дӀаволаш дагадехар сона: «Фуд-хьогӀ ше юкъе лелаш йолча коллектива дерригa хьаштӀаш кхоачашде, хӀаравар кхоачашъяра хила сага низ лур? Мичара бухбуал-те из хьест?» Уйла ю дагадехар:

«Нах, коллектив шоаш ба из хьест. Шин низ, хьакъал дӀалуш къахьегача хӀаране шоалагӀчоа лу из низ».

Вешта Тамарас ше-шийна а уттелу из хаттар-й: «Мичара ух сага вахар эргадаха ниа?». Вакъда, цу хаттара лу жоп шин хургда Тамаре.

[illegible]

Цхьа дезал санна барттайна кьинаре къахьегаш дукххача къамех нах ба Грозненски металлотара завода. Царна юкъе ба эрсий, нохчий, гӀалгӀай, украинцаш, эрмалой, чувашаш, [illegible]. «ЦаӀ массанена тӀехьа массаъар цхьаннена тӀехьа» яхача коммунистически принципагӀа къахьег цар. Цунга хьежжа дика да цар производствени хьокхамаш а. Юбилей сийна тӀаийца социалистически декхараш хаьал хьалха кхоачаш а деш, цхьайтта бетта планал сонгӀа завода коллективо арахийца товарни продукци 20 эзар сом мах болаш я, хӀаьта задани сонгӀа реализаци яь 11 эзар сома маькха я.

Хьинаре къахьегарца белгалбаьнна ба станочникаш Пантелеева Ольга Ивановна, Даудов Іийса, травильщик Федоров Леонид, грузчик Денисенко Григорий Дмитриевич, резчикаш Исрапилов Абубакар, Бухалиев Исмаӏал, кхыбараш. ХӀара сменагӀа нормаш 120 — 125 процент кхоачашъю цар.

СУРТА ТӀА: (аьрлехьара веттехьа) станочникаш чуваш О. Пантелеева, нохчо И. Даудов, травильщик, эрса Л. Федоров, украинец, грузчик Г. Денисенко.

И. ПЛИЕВА сурт.

ХЬИНАРЕ КЪА А ХЬЕГАШ

Вай мехка мел бӀхача нахьа культурно салаӀа бокъо я. Из царна еннай Советски Союза Конституце. Хьамсарча партен Советски правительствас укх тӀеххьарча хана чӀоагӀа терко ю къахьегамхой хьашташ дийза кхоачашдара, цар хьал-торо товяра, хьинаре къахьегаш болча накага дикагӀа салаӀийтара.

Къахьегамхошка салаӀийтара болх къаьстта дика вӀаштӀехьбаьккхаб Грозненски мехкк еча комбината коллективе. Цхьа дезал санна барттайна цига къахьегаш ба дукххача къамех бола нах. Царна юкъе ба эрсий, нохчий, гӀалгӀай, эрмалой, украинцаш, дагестанцаш, кхы дукххача къамех бола нах. Берригa а цига къахьегаш вар 650 саг ва. Укх шера комбината профсоюзни организаце еннача путевкагӀа салоӀача цӀеношка салоӀаши санаторешка дарба дайташи хиннаб 40 гаргга болхло, инженерно-технически болхло, гӀулакхера нах.

Цул сонгӀа кӀира салоӀача шин дийнаь экскурсешка укаш салоӀаш хиннаб комбината болхлой. Пхийттaза сонгӀа экскурсе бахa салоӀаш хийнаб уж. Серженьюрти, Веданарча Іамаш тӀа, Каспийски форда йисте салоӀаш хиннаб комбинатера 400 сонгӀа болхло. Иштта вӀашагӀ а кхийтта баха хьежар комбината болхлой Чехословацки циркага, Липецки драматически театрга. ХӀанз бака кийчлуш ба болхлой Х. Нурадилова цӀерагӀча драмтеатра спектаклага хьажа.

Комбината болхлошта салаӀара йоккха клуб я. Цига царка кест - кеста концерташ уттаду комбината художественни самодеятельноста коллектива. Кхалия промышленноста болхлой профсоюза обкома чуйоагӀача предприятей художественни самодеятельноста коллективашта юкъе хьалхарчарех цхьа моттиг яьккхай цо.

Иштта культурно са а лоӀаш хьинаре къахьегача комбината болхлоша доаха толамаш дегаpа денга дикагӀа хул. Цудухьа товарни продукци арахецарен цунна реализаци ирен 11 бетта план хьйиа шин ди хьалха кхоачаш а еш, юбилеи сийна тӀаийцача декхарех лаьрхӀачул сонгӀа цар реализаци яь 180 эзар сома маьхерча тайп - тайпарча продукцена.

Б. КОСТОЕВ.

Грозный. «Космос» ахь кинотеатр.

[illegible]

ШЕРА ПЛАН КХОАЧАШЪЯЬЙ

СССР-ен Нохч-ГӀалгӀайчен автономен ах бӀаь шу дузача юбилей сийна тӀаийца хинне доккхий социалистически декхараш ханал дукха хьалха кхоачаш а деш СССР Конституце дезача дениа сийленца накъенай Нохч-ГӀалгӀай карьероуправлени коллектива. Цхьайтта бетта планагӀа лаьрхӀачул сонгӀа цо реализаци яь 27 эзар сома маьхерча тайп-тайпарча продукцена. ХӀаьта ноябрь бетта план ханал шин ди хьалха кхоачашъяьй. Рудай йоацаш гӀишлой материалаш арахецара шера план ханал бутт хьалха, 30-ча ноябре, кхоачашъяьй.

Ер цу чакхдалалехьа пятилетка кхоалагӀча шера чотах республикерча гӀишлошъерашка дӀакхоачаргба 190 эзар кубически метр жагӀа, гӀум, фракционированни жагӀа, жагӀон-гӀумара смесь.

Иштта дика къахьегаш толамаш дахa вӀаштӀехьдаьннад управлени производствени коллективашта юкъе шерра социалистически яхь а йоаржаь шоай торонех цар бизза пайда эйбарах, технологически оборудованеха механизмаши пайда эцара коэффициент лакхъярах.

Шера план ханал хьалха кхоачашъеча хьинаре къахьегарах РСФСР гӀишлой материалий промышленноста Министерства коллеген гӀишлошъечен промстрой материалий болхлой профсоюза ЦК-ан решенех «РСФСР социалистически яхьа отличник» яха значок еннай дробильно-сортировочни установка бригадира, «Знак почета» ордех лелаеча Нееров Василена, участка начальника Коробейников Федора.

Промстрой материалий Министерствaн профсоюза ЦК-ан Сийлен грамоташ еннай юбилея сийна яьржача яхье котбаьнача болхлошта Деникултанов Вахида, Тоиоян Владимира, Хаизатова А. изура.

Пятилетка шоллагӀча шерара ерригa производствени заданеш толамца кхоачашъяра тӀагӀертта къовсам лоттабеш я управлене ерригача карьерий коллективаш.

Ш. ДАХКИЛЬГОВ,
Нохч - ГӀалгӀай карьероуправлени директор.

САЛАӀА...

Вай мехка хилача хӀара сага къахьега, деша, бола бе бокъо лу Советски Конституце. МегаминаьргшA долча сага обществана дукхагӀа пайда луга теркал я деш мамогта дукхагӀболча къахьегамхоша шоай унахцӀено тоаергӀолаӀо, салоӀаргдолаш, — лоамашке, вай Даьхен йоалагӀча а исторе юкъе яхача а моттигашка городашка дехе санаторгаргдолаш вӀаштӀехьбоакхх ойха тхоай болх.

Нохч-ГӀалгӀай облсовпрофа дийнеех укх шера Кисловодска, Ессентука, Железноводска, Пятигорска, Іаьржача форда тӀа, Крымски побережье, Рижски форда йистошка, Нальчика, Орджоникидзе, Серноводска санаторешка, курорташка салоӀаш а дарба деш а хиннав 19 эзар гаргга саг, лаьрхӀар 17 эзаренал сонгӀа мара воацашше.

Серноводскаха вайна мехарра, Ерригсоюзни лоархӀам бола курорт хиннай. Шера 7 эзар гаргга саг хул цига мехка массе шинигашкера салаӀа а тоавал а вай. Царех 3 эзар саг вай республикера ва.

Пионерски лагерашка, берий санаторешка 22 эзар бер салоӀал.

Вай республика къахьегамхой, болхлой, цар дезал санаторешка, курорташка баха салоӀаргдоба а унахцӀено лораергйоба а хьалаш Іалашдеш дукхьал укх цхьан шера соцтраха бюджетера 2 миллион сом дӀадахийта дийзар.

Профсоюзни боахамех организацеша гӀодарца кӀира мукъача шин дийнахь е цӀьян кӀираидийнахь республике гӀолей автобусашца, поездашца, гӀаш туристически походаш яь 85 эзар гаргга саг. ХӀаьта Союзе гӀолла ерча экскурсешка дакъа лоацаш хиннав 28 эзар саг. Крыма, Кавказе, Приэльбрусье, Тибердерча заповеднике, Москва — Ленинград — Киев яхача маршрутах, Кавказа Іаьржача форда йистошка, Закарпатье, Прибалтийски республикашка, кхыча моттигашка а баха хиннаб республике бaха нах.

Республике, Союзе гӀолла бакъярда, салеӀа ца Іеш вежарашха долча социалистически мехкашка — ГДР-е, Болгаре — «Дружба гӀулакхаш» яхача курорте, Венгре — Балатон Іам тӀа, Югославе, Румыне, капиталистически мехкашка — Турце, Итале, Сире, кхычахьа а баха хиннаб вай республикера дукха нах.

ХьатӀадоагӀача шера кхы а дукхагӀа болча нахa салоӀаргдола гӀулакх вӀаштӀехьдоаккхарга облсовпрофо.

Л. ОСТРОВСКАЯ,
Нохч-ГӀалгӀай облсовпрофа паччахьалкхен социстраха отдела заведующа.

ЦӀЕЙ СИЙНА

Къаьстта дика къахьегаш сонгӀа кийчлаь накъьбоагӀа СССР-ен Нохч-ГӀалгӀайчен автономен ах бӀаь шу дузача юбилейшта В. И. Ленина цӀерагӀча Грозненски мехкдаьтта чаккхдоакхача завода технологаш. Товарни продукци арахецарен цунна реализаци ирен цхьайтта бетта план 20 ноябре кхоачашъяьй цар. Планал сонгӀа арахийцай эзараш тоннаш мехкдаьтта сийрда продукци.

Социалистически яхье хьалха латт Власов Федор Фомича кулгалдеча [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Исаков Александр, Рудаев Владимир керте латтача установкай технологаш. Цар яхь а хьалха кхоачашъяьй 11 бетта план.

Н. ШЕВЧУК,
Грозненски В. И. Ленина цӀерагӀча мехкдаьтта чаккхдоакхача завода планови отдела экономист.

* * *

Юбилей сийна тӀаийца социалистически декхарaш ханал дукха хьалха кхоачаш а деш Новогрозненски мехкдаьтта чаккхдоакхача завода коллективо 23-ча ноябре кхоачашъяьр товарни продукци арахецарен из цӀеахийтарен цхьайтта бетта план.

Завода мехашта юкъе укх шера хьалха латтaш хьайоагӀа Колесников Анатолий Алексеевич керте латтача цхьоалагӀча цеха коллектив. Мехкдаьтта сийрда продукци арахецара шера план 25 ноябре кхоачашъяьй цо. Дукха чул тӀехьабуcий бен Атаруева Аьхьмад Гарунович кулгалдеча цхьоалагӀча цеха технологаш а.

В. ДОТМАРЗИЕВ.

КЪАХЬЕГАМАХ КЪЕХКАРАШТА ГЕШТ ДЕРГДАЦ

«ХӀараметара цуьнан хьакхарга хьекъа, хӀаранеле — цуьнан къа» олуш, хӀаранеле — цун къа» яхача принципехь болх бе мегаш мел волчу сагага специальность карайерзайташ а из балхана Ӏалашвеш а да вай мехкехь. «Болх ца беш, яьаш» яхача дешнашца вай обществехь хӀоа болх бе мегаш волу саг къахьега декхарийла ву.

Цхьаболчара вайна юкъе тайпа а тӀехьа нийсонца къадьиха бехк а болуш дахка хьакъ дуаш делл кхьиболу нах. Уж тайнара нах дукхаьнна дакъе карарахьарча новкъа буьл, шоьш харцбеьнна ца Ӏеш обществера цхьацаболчи вола Ӏотталш а бу цхьа.

Балхах къехкаш лелача цу нахаца доьттабу къовсам чӀогӀагӀбара 1970 шера 25 феврале арадаьккхинчу РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума Указо РСФСР уголовни уголовно - процессуальни кодексаш шердаьд. Болх ца беш даим айлаюкъе баьнна е сагӀадехаш лелача наха 2 шерага кхачалца цхьайхадбе судаш е а низагӀа цхьан шерага кхачалца болх байта а судашта бокъо ду кодексашта [illegible] цу кхаьмаша.

Болх бе ца лоьш [illegible] хьакъ дуаш лелачу масалх сага судаш яьа вай республикехь тӀехьарча хана.

Масала, город Грозне Заводской районни халкъа судо шина шера чувалла суд яьй хьалха къоал дарах лаьца хинкача Лесников Василий Семенович. 1969 шера ца чакх а яьнна хьалхйвача денз балха цӀеж ца тохаш тайп-тайпарча городашка, нах бахача моттигашка дӀа-юхе ухаш айлаюкъе яьнна кхесташ лийнна из, маьнне болхлошеч из гӀулакх мотт-

[illegible] балахь хьалхахьашка долчена а.

Юхара, 15 декабре город Грозне лаьца а адьна Грозненски № 1 болча кирпичан эча [illegible] балха оттавьено из. Цхьабилла, цига а болх бе тегаьзар цо.

ШоллагӀа масал. Город МалгӀабике вахаш вола 1942 шера вина Евлоев Магьмад Герман. уьн тӀехьарча масаллах шера цхьацаьрьа балха ваьахна дийнна. 1971 шера МалгӀабикерча чуьрчи гӀуллакхий отдело, заводе отдалы ла тӀийхьара, буьтт балалехь белла отта хьалха къакат денийталле куьра. Цхьаболчара, шайга [illegible] цо.

1972 шера 25 феврале арадаьккхина Лакхехьарча Совета Президиума Указа тӀехьадаш дукхачу заьна лела цхьаннахьа болх ца беш лелорах, балха отта аьнна МалгӀабикерча чуьрчи гӀуллакхий нехь кхаьа ца дарах цхьан шера чувалла суд яьй Евлоевна.

1972 шера 30 мае республикан Лакхехьарча суда судебни коллеге чӀоагӀдарах Евлоевна из приговор ца хувцаш йисай. Къахьеган бела дехаш цо хьалха жалоба хӀамз ца хулаш йисан.

Судебни опите хьахьоал бола ца беш, [illegible] дай гӀерташ лелача наха общественни зуьламу ду гӀулакхаш карагӀдуьллаш кхиоа.

Ниттара город Грозне вахаш вола 1943 шера вай юкъара образование йола Оганесян Валентин Левонович болх ца беш лела 10 шу даьннад. Наьла хӀамаш лечкъа дарах кхоааза суд яьй цунна. 1972 шера лаьца ваьллача моттигера вада воаллачара гучааьллярах кхо а 4 ане 3 бутти ха тӀачехай.

Заводской районни судо лаьца чувелла 1904 шера ваь болх ца беш, вахаш йоттиг йоацаш, модайна лийнна Малюх Иван Павлович. Теха ха а яьккха 1969 шера мукъаваьккхача тӀехьагӀа юха а баьна ца оттуш тайп-тайпарча городашка дӀа-юхе ухаш наьха хӀамаш лечкъаеш лелаш вар из.

1972 шера 1 феврале город Новочеркасске яхача гражданка Ивенова йолча байса никха чувутиага лийзар Малюх. ГӀуйрйна 6 сахьт доаллаш Ивановой 80 сом деьннаха воалтуь, 15 сом ахча, цу цӀагӀара кхыйола хӀамаш лечкъаеь вадар из. ХӀаман ехха а дена ахча дина.

Цу шера 17 апреле город Грозне ваь а вена Липецкая улице ГӀа. Бол цӀагӀа яхаш йолча гражданка А. Абухаджиевай 75 сома мехьа кӀуьс лъош воаллача гуче а ваьнна лаьцар из.

Новосраьла ваьнна нехьа хӀамаш лечкъаеш лийнича Малюха чувалла 4 шу суд йи Заводской районни халкъа судо.

Лакхехьарча судо ца хувцаш йитар приговор.

Судо хьожадаь алименташ дӀа ца текхаш дайба болх ца беш, хорцбеьнна нах а нийсду дайна докъе. Цифех ца 1930 шера ваь Грознера Якунин Николай Алексеевич.

10 шу ха я цо цхьанпарьа болх ца бу. Шеоза — 1966—1970 шерашка бола Татьянайна доазхӀа алименташ дӀа ца тӀадаьх, дукхачу хана декъа болх ца беш лелорах суд яьй цунна.

Нах балха уоттабу горайисполкомаша, царе комиссеша, хӀаьта шутта республика чуьрча гӀуллакхийн судебник органаша. Къахьега ца лоаш хеоз наьхьа тӀа баьнача нахаца лиоагӀа къовсам доаттабе декхарийла ю уж органаш вай йийнача факташа.

М. ГАЗДИЕВ,
ЧИАССР Лакхехьарча Судо председатела заместитель.

СОВХОЗИЙ МАСТЕРСКЕШКА

ХӀанзалца сатийна хиначча Пакгарерча совхозий мастерскешка гӀар-тата доал. Кхаьмкара мукъабаьнна механизаторай шоай техника тоаеш, кийчъеш ба.

Эттара хьалха ю болх дӀаболабелар «Экажевский» совхоза мастерскешка.

— Экажевский отделено лаьцна а лаьца тхоай болх дӀаболабаьб ока, — йоах цу совхоза ЙалхӀий-Юртарча отделене бригадой ренача мастера - наладчика Евлоев Заудина. Цхьан-шин дийнахь тхоай шин трактор тоаьь арайоалхаьртах оаха. Еррига а тха тоая ездараш а дц кийча.

Дика къахьег мастерской ремонтни бригадацарча Измайлов Ахьмада, Евлоев ӀаӀйсас, Пхьарон Дауда, кхычар.

Районерча бокхаьнаста лаьб эттаре хьалха кхаьмкара балхахь чакхдаьхача совхоз - техникума механизаторий техника тоаяра гӀуллакхаш а цо лелац, чуьйнна шоай тӀехьаюова техника, тракторан тоаеш бе ум. Из болх дика дӀахиттӀехьбоахаш, яхьа енйт летабой къахьегаш ца къаьна механизатор, бригада мастер-наладчик Даурбеков Хьамбикар.

Дова цӀей хьегӀахкхачалехьа цу балла тӀа дика хьоехаьмн даха гӀерт районь механизаторай.

М. МАРАЕВ.

«Икарус» заводе СССР хьаьь 50 шу дизара сейна хьаьь 600-гӀа «Икарус-180», ахьна надаьд йоазон йолча будапештски предприятие арахйеча машина хьалхарча хьагах доаллача плакатаь тӀа. Уж шера хьы 400 автобус йойтара вайна венгерски доттагӀаша.

МТИ—ТАСС сурт.

ЦИФРАШИ ФАКТАШИ

СССР хьаьь 50 шу дизарга

ПхьагӀа дакъа

Дунен промышленни продукцех пхьалагӀа дакъе хьаду хӀана Советски Союзо, хӀаьта 1922 шера цхьан процентах тӀех доацо цуй дакъа.

Юхьера шаь аьамигауи боарӀа

Американски промышленни продукца боарамах кхо дакъа соагӀа арахйицо СССР-е сацкамегара юкъ 1913 шерацо хийцамо пхьаза айаниг а кхш.

«Болате баькха гӀа»

1971 шера дунен тӀа моллагӀча кхьача мехко доаладаьчул дукхагӀа болат доаладаьд Советски Союзо, хӀаьта из бӀаь шу хьалхагӀа СССР-е болат доаладу промышленность бӀаьза тӀехьайоаш американцашул.

Дунен тӀа хӀара оагӀагӀа наьа Ӏилмахо

Дунен тӀара хӀара агӀагӀа вола Ӏилмахо — СССР гражданин. Миллион соагӀа Ӏилман болхлой ба мехке, хӀаьта царех 273 эзар соагӀчар Ӏилман доктора е кандидата Ӏилман степень я.

Къахьегама энергетически база

СССР промышленносте бола бача энергеца хийцаь цхьан сега къахьегам Советски Ӏаьдал лаьттача шерашка 27-зза лакхаенай, юрта бокхаме — 24-зза.

[illegible]

Алхха дӀадахача цхьан шера Советски Союзе хьаьй 3873 керда [illegible] оборудованиц, аппаратиц, [illegible]

[illegible] СССР-е, царех ахапел соагӀа барий юкъера лакхерек образовани я.

[illegible]

1971 шера производствана юкъеийхьай 3,6 миллион изобретени рационализаторски предложени.

Электрически тоталаш

ТӀом чакхбаьнначул тӀехьагӀача пятилеткашка СССР-е болх ба йолаьлийтай еррига а лаьрхӀача 170 миллион киловатт низ болаш йола электростанцеш. 1972 шера йоаккхаргьа 863 миллиард киловатт-сахьат электроэнерги.

Станокаш: 300-шерара 200.000-шерага кхоачаш

Укх шера арахецаргьа 200 эзар соагӀа металл теда станокаш (1922 шера — 0,3 эзар).

ТӀехьайисараш болаш дакъа

СССР-а мехка хетӀоаминдхона прогресс хилара довзӀаме факто а кхийа юкъейоагӀа еррига республикаш дегӀаьхара боаламаш хьалийнбаьра айлара. Пхьачахьа Россе тӀехьайисаш йистена хилача моттигашка хьаьддиначча республикай дегӀаьхара техникан еррига Союза юкъарчараел лакхагӀа я. Масала, Союз бӀарча хьайдача арахийца промышленни продукци 50 шера 321-зза дукхагӀа хиннаьа. Киргизски ССР-е из дукхагӀа хиннай 301-зза, Таджикски ССР-е — 500-зза, Армянски ССР-е — 463-зза, Башкирски АССР-е — 1964-зза.

Мехка газетий [illegible]

Советски мехкарча йоазув-дешар хоашой мукъагӀа я 14 эзар газета периодически издани.

Миллионаш — [illegible]

ХӀара шера жиддача [illegible] бӀаьа чухоашар дезду 14 миллион болча советски наьх.

Лаьттанна аьддара [illegible]

Советски хӀора лаьсаш дерригача дуненнӀерчаьх 55 процент я, газ — дукхагӀа дека.

Сага дунен

Советски Ӏаьдал латтача шерашка хӀара болх беча сага доалахӀаш йола реальни доходаш СССР-е лакхъенай: болхлой — 8,3-зза, ахархой — 12-зза хӀана [illegible]. НийсагӀа пятилетка чакхйоалаш (1975 ш.) кхы а дукха соагӀа-эшашагӀа йоацаш [illegible]

[illegible]

[illegible]

Хийца машенаш [illegible] дерригаа лаьрхӀача 600 километр бӀаьха ала хьикь балла аьнца результат. ХӀара лаьттангаьа бераш мутӀ а болаш йоаь сеттара чӀоагӀа якьор тӀаьвлаш, пхоргӀа хоаддеш йоаш уж автострадеш дӀайолалургьа Московски [illegible] кхоа болча автойахьаьгара.

Индустриальни Украина

Мехка доаккхача дерригача техках 47 процента болаттах 39 проценти УССР-о доаладу. 150 дакъа да Украина хӀанзарча промышленность.

Таджикистана [illegible] гигант

Таджикски ССР-е хьалхьа латт шера 12 миллиард киловатт-сахьат хӀана яд дьаха — революции хьалехьарча еррига

Йолла луш хиннача пхьазза дукхагӀа электроэнерги лургӀадаш бола Нурекски ГЭС.

Электрически Эстони

Валача мехьа хӀара сага сиа лоарӀаш шера 100 эзар киловатт-сахьат электроэнерги йоалаш Эстонски ССР-е.

ДӀайоахьаьйтачул класс — Киргизи

Киргизски ССР-е СССР тайп-тайпарча районашка доаьйт ба бӀаьд промышленни изделий 100 тайпа, шай продукци экспорта лехаьйт дацол дехьарча 30 гӀалбарча пачахьалкхаш.

Эшадиза тахай сурт

Байпазински (Таджикистан) гидроузел хьаькаша лаьа хуней тӀа эттара хьалха 50 метр соагӀа лакха, сурт тахар эхханна.

Атомий хий [illegible]

Мангышлак ахача ах гӀайбаш тӀа (Казахски ССР) хьалхеш латт хий тоӀдеча установкана хьахна сехача нейтроанаша болх беш йола дунен тӀа эттара хьалхара атомни электростанци. Установка — дийнен бӀаьсанкен теддаде 120 эзар кубически метр.

Туркмение [illegible] моттиг

Мехкадатта дӀаккхара Союзе [illegible] моттиг доак революци хьалехьа шера йоаккхаш хиннар массел йола боаго хӀама тахан даь дийлаь йоаккхача Туркменски ССР-е.

Дунен тӀа эттара [illegible] моттиг Таджикистана я

[illegible] къамаш лаккхале дунен тӀа эттара хьалхара моттиг доал Таджикски ССР-е.

Дунен бӀаь [illegible]

[illegible] промышленни продукци [illegible] тӀаьдиддаь соагӀа [illegible] экспорте ухийт Латвийски ССР-е.

ХӀара [illegible] тӀаьа 74 [illegible]

ХӀара [illegible] тӀаьа 74 [illegible] еннай «Днепровская-521» яхача кӀи кердача сорто КПСС XXII съезде цӀерагӀча колхоза ахаьча (Казахски ССР Джамбульски район).

Культурни революци бахка тӀа

Революци хьалехьа эзар сага юкъе ала саг мара йиннайц Киргизе доаьа хеан. ХӀанз цу республика вузашкахи техникумашка доаьаш бӀаь эзар гӀерта саг ва. 1971 шера Киргизе арахийхк 6,4 миллион экземплярах книжкаш брошюраш, 20 миллион экземпляр периодически изданеш.

(АПН).

ВОЛГОГРАД. 1972 шера 19 ноябре 30 шу дизад Советски Эскар Сталинградера удуйра юха тӀалата доладенна. Сийлаь-боккхача тӀема истори чу советски халкъа кьонахчалла дапален символ а хилла дӀаьттай из город.

ХӀана СССР хьаьь 50 шу дизара сейна дог айдаь къахьегаш ба волгоградцаш. Город дорееш а юхаметтоттеш а хилар вай Даймехка дуненнчча кьамех бола хинадаш.

Сталинград, Волга набережни. Февраль, 1943 шу.

Оборона музея архиве сурта репродукци.

Волгоград. Тахенара Центральни набережни.

И. Суровнев сурт. ТАСС фотохроника.

НОХЧИЙ ГӀАЛГӀАЙ ШОАЙ КЪАМИЙ БОЛХЛОЙ КЛАСС ХЬАХИЛАР

Нохч-ГӀалгӀайчен автономе 50 шу дизарга

Къона Советски пачхьалкхе чӀоагӀаьелача хьалхарча шерашка чӀоагӀӀа доархӀаме дар Ленински керда экономически политика — социализма экономически дард хьалхьара политика чакхъяккхар.

Грознерча, Нохчашкахьарча а ГӀалгӀашкахьарча а къахьегамхоше хьинасен са ца кходелий дӀабойбир мехкадьтта промышленность юхаметтоттара болх. Массе а цхьаьтарра турпаленца къахьегарах берхат даьннад. Цох хьаьа мехкадьтта дахарал чакхдаьхарал хиннача боарамга кхаьчар грознески мехкадьтта промышленность хоалхха эттара йаьлха.

Из тоаам баьккхар Коммунистически парте политика чакхъяьккхарья болхлой классо, цу даькъе нохчий гӀалгӀайи болхлоша а, турпал къахьегам бахьан доаладаш. Цу хана мехкадьтта промышленносте болх беш, уж сон дукха хиннабехе из 500 гергга бар.

Советски Ӏаьдал дьайнача хьалхарча шерашка боккха агитаци-юхе - тьахама беньх болабаьб партийни советски организацеш нохчий гӀалгӀайн производства юкъеозаро. Предприятешка болх бе боалабар нохчий гӀалгӀайн нагирхоаьта тайп-тайпара байха специальносташ Ӏомаю курсаш. Массе метте яхкар ФЗУ-ши горнопромышленни училищаш. ТӀа-тӀа дукхагӀа къеча атархоеи хьахьала йолаелар нохчий гӀалгӀай къаман болхлой класс.

Боаьам хьайбеча доахача тохамайна дийа айттув бъкхар къахьегамхой политически кхетам лакхбалара, цхьуддьа дукха ха йлалехьа Горски АССР-ах хьа а къоастадь къаман - пачхьалкхен хьисапера образованеш хьийр. Масала, 1922 шера 30 ноябре хьайно Нохчий автономни область, хӀаьта 1924 шу доладеннача юкъе — ГӀалгӀай автономни область.

Къамий - пачхьалкхен образованеш къоастаяро кхы а чӀоагӀагӀа хьалкхетта уж экономически культурни дегӀаьйоагӀмага.

Хьалхарча пятилетка шерашка партийни организацеш хьалкхабир моттигерча къаьмах бола дукхаха социалистически производстве хьалхалаттараш, новатораш, энтузиасташ. Царех дукхаха бараша хӀекалхир доккхий е сийлахьа а хӀамаш. Уж бар, масала, нохчийн [illegible]-тий С. Байдаев, М. Музаев, И. Вашаев, Е. Эжаев, И. Горчханов, Т. Темиргаев, Г. Дукаев, А. Саидов, Х. Османов, дукха кхыбараш.

1928 шера алхха Грозне мехкадьтта промышленносте болх беш бар ~700 соагӀа нохчий гӀалгӀай, хӀаьта царех 110 саг промышленни заводский ученичества школашка мастераш хила Ӏомалуш бар. Квалифицированни балхаш тӀа 51 процент бар нохчий гӀалгӀай 1928 шера.

Къаман кадраш ӀӀбара боккхача лоархӀаме хийра 1929 шера Сунжарайо Грозненский Сунженски округаш Нохчийчоь хьа а юхе. Грозне Нохчий Автономни областа административни центр хилад. Цул тӀехьагӀа кхы а чӀоагӀагӀа айттув бола хьакхаш хилар моттигерча къамех бола [illegible] мехкадьтта промышленносте балха чуваьра.

1929 шера Грозни промышленносте болх беш 3.056 нохчо хинад. Цу тайнара, вайна бӀаьргагу, пятилетка хьалхарча шерашка нохчашкей гӀалгӀашкей бола болхлой тӀа-тӀа дукхагӀа хулаш хиннa хилар, хӀаьта социализм хьалйоача ди [illegible] дукха гӀебаь а хьаьа.

Нохчий гӀалгӀай болхлоех къа дакъа Нохч - ГӀалгӀайчен [illegible] арадаьа, [illegible] Къилбаседа - Кавказски промышленни предприятешка балха профессеш Ӏомаьаш хинна. Производствени специальносташ а Ӏомайна, «Грознефть» балхлой кадрех хьабеттадуш хиннаб нохчий гӀалгӀай, цу тайнара, Грозне мехкадьтта промышленносте болхлой класс [illegible] а йоатам.

Курсашка шоай производственни квалификаци лакхъеш бола болхлой тӀа-тӀа дукхагӀа хулаш хиннаб. Масала, нагахьа сага 1928 — 29 шерашка «Грознефть» предприятешка дерригача болхлоех Ӏомалуш бараш 18 процент хиннабале, 1930 — 31 шерашка 46 процент бар. Болхлой класс бакха хилар пролетарски интернационализма социальни база шорьялара майна [illegible] хьа, хӀана хьача эттара, [illegible] болхлой класс а [illegible], халхьий [illegible] районаш идеяи лелаеш.

Болхлошех инженерно - технически балхаш дерашеш са ца юдеш къахьегаш бахьан долаш 1929-Грозне мехкадьтта промышленноста хьалхйра пхе шера йоал 2,5 шера—1931 шера 1 апреле хьайӀетташ кхоачашйир, хӀаьта из бахьан долаш «Грознефт» эттара дезагӀа дола правительствени соагӀат делар — Ленина орден.

ТӀем хьале хьаллагӀа Нохчашкахьен ГӀалгӀашкахьен хьаьар 50 соагӀа промышленни предприяти — Шьала, Бумата, Алханчурт, Гудермесе, Наьсар - Керте кхьохен хиррашкаш яи заводаш. Назране, Ведана, Итумкала наьха йоаха, даьтта доаха, крахмальни заводаш. ГӀалгӀашкайа тоахара яхьегӀаш ю завод, хӀаьта вутта кхы а консервни сапа дуй заводаш. Нохчашкахьен ГӀалгӀашкахьен хьайиллар МалгӀабик, Ачи - Су, Бах-Кент, Терагорск, Гудермес санна йола керда [illegible] мехкадьтта районаш.

Нохчечен ГӀалгӀайчен районашка промышленность дегӀаярца цхьаьа йоаккхагӀа хулаш къаман болхлой класс.

Боахам культурни дегӀакхахача эндо толамаш дахар бахьан долаш хӀахо объективно ди торе йолаши даьза даргдоацаши хилар Нохчий ГӀалгӀай автономни областей хӀамагӀтехкиген 1934 шера нохчий гӀалгӀай къамий бӀарча цхьа пачхьалкхен хьаделгеп, хӀаьта из боккхача доарХӀаме дар Нохч - ГӀалгӀайче социализма наькъагӀа дӀахо массо боагӀоргахьара дегӀайоалайра.

СССР-е социализм латтадаро Ӏалашдир 1936 шера Нохч-ГӀалгӀай автономни областах республика елта.

1936 шера феврале республикерча еррига промышленни предприятешкарча болхлоехи гӀуллакхерча нахахи нохчий гӀалгӀай 11,3 процент бар, «Грознефть» тресте — 10,8 процент, мехкадьтта заводашка — 11,2 процент, моттигерча промышленность предприятешка — 14 процент, пачхьалкхен учреждешка — 22 процент.

1937 шера мехкадьтта промышленностерча еррига болхлоех 4000 саг е 25 процент нохчий гӀалгӀай бар.

ХӀана республике а - керда технически оборудованеш кийчъаь 172 йоккха промышленни предприяти. ЦӀарча промышленни комплексаш хьаддаьнай республика районашка — Найрано, МалгӀабике, Аргуна, Гудермесе, Карабулаке. Советски Ӏаьдал латтача шерашка 7-зза соагӀа дукхагӀа хиннаб нохчашкей гӀалгӀашкей бола болхлойи инженерно - технически балхаш дераши, хӀана уж республике балача берригача цхьах 40 процент соагӀа ба.

Белгаддаьлаш хӀана да, республикерча дукхагӀйолча предприятешка бола беш моттигерча къамех бола хатирхой хилар. Ахархой беркаш бераш беркаш да хӀана квалифицированни болхлой, специалисташ, социалистически производства къона командираш а хила дӀаувттараш. Уж цхьа къоагӀаш дег тешалдош сена хьахьокхарча Советски Ӏаьдал латтача шерашка нохч - гӀалгӀай халкъо социально дегӀадаргахьа боккха гӀа баьккха хилар. Из да Ленински къамий политика толар.

Л. АЛЛАХВЕРДИН,
исторически Ӏилмий кандидат, доцент.

ЦХЬАН ВАХАРА ОАГIОШ

ВАЙ ДАЬХЕНИ почуьхьалакхеих истори деза денош ирга ю сiерт шозлита уйла чIогIагIа тIаьа царна юкъахь болчу событешех цIераиеж. Иштта ца кхоча йиш йолаш а хиу ю: вай дешна, вай халкъо хьабенна кхыкьера юха а кьежа. мах ца беш мишта Iоргга тIехьенгй ирзе хуьла цар лаьцнача хьакьа.

Йозлон болх беш аз хьалхарча доаттаделча истола тIа еза кьастча книжка а дакъ йепатеха арахла кийтаьъ талант йолу гIалгIай писатель а Къилбаседа Кавказе Советски Iаьлал баьнан делан кьовсам лоаттабьрех цаI а хиннача Гойгов Саисеи Iаддал-Хьамида произведенеш — очеркаш, дуцарш, статьяш, фельетонаш, переводаш, письмош. Къамах йолуш хьахилале сахьиа хьалха Iа ерсий меттала Росси Къилбехьарча тайп-тайпарча прогрессивни периодически изданешка кепатеха арахьда хиннай. хIаьта хIана мехкарна тайп-тайпарча библиотекашка, архивашка, книгохранилищашка хIа-хьа а кхьаенна аза уж, хIанзалца Iилмаш литературени гавзенета юкъе ца йоагIаш йисай. Юхера а, дукхача шу рашка лийха, мехкарча городашка хьа а лехе, еррига а цхьана вIашагIтехай уж.

Кердача книжкана юкъейилахьрен дукхагIъараш, масала, «ГIалгIай халкъ», «ПаргIато бахьан кода дейна саготонаш», «Къилбаседа Кавказерча лоаман наьха хьалха хинна баргIахьаргIо», «ГIалгIашкахьара шечаьла школа», «ГIалгIай бIаь коммунист», «Къоал сапар», «Бишбеннараш», «ГIалгIай халкъа кортамукъалех болаш» яхарал санна йола бахьонна безам тIабоцаш йола художественни произведенеш Гойгов Iаддал-Хьамида 1918—1919 шерашка, вешта аьлча по ше дакъа а доацаш хинна революционни событеш керда йолча хайна аьлъ а, Цхьабакъда, вайна лоархIаме да, нохч-гIалгIай халкъо вахаре деча революционни хувцамашта эгара хьалхара отклики санна ара хьачар Октябрьски революци хеталаш по дIадоладаь гIулакх чакхдалламе дIадахьара тIаьхьехаш. 20 шу соргIа ца мара яханза вола цар автор гIалгIай бIаь коммунист вIашагIтохари кулгаллеш волча хана марксистски мировоззрени чуеса хилара гошал беш хилар.

ХIаьта а, цу шерашка юкъ-юкъе мара йоазош даьлаш Iаьдал-Хьамида. В. И. Ленина викхлаша Серго Орджоникидзенех С. М. Кировнех цхьана, ерригга Къилбаседа Кавказ цхьан юкъа хIалаьца латтача ленински байкана герде низала духьаллотта нийсъача дана бIухов писатели киенача цуи дукхагIча хьекъе хозенка тIа йоазош де — снийга бIаргагуш латтача дукхача лоархIамеча хIамалех хоам бе мара кхийнадаш. Цхьабакъда, вайна лоархIаме да, Iазанаха эксплуатенеха мукъабовлар духьа, советска Iаьлал аттадар духьа къахьегача лоаман наха лоаттабьча кьовсама уйлашнан малаеа шоко йоазош хьахьехкача Гойгова творчествоча къаьст-къаьстача фактех са бытеха йолча эарисовках тIехьатIа партетни зарисовкаш лоаргIа художествении чулоамеча болаш йола 1926 шере городашка Ростов-на-Дону Краснодарех къаьст-къаьста енижаш а долаш арадейна «Сардало йоана шикъ», «ЦIийнах кIий» яха дукъаргей сборникаш, «В. И. Ленин дагавеха», «20 январе юртаиша хийттираш» яха очеркаш, «Джан-Гирей» яха повесть, хIана хулож-никна бIарга сага уйлаш къаьгагIоц дукхагIев чулоамалуш, тоъал доацача публицистически очеркашкара, дуцаршкара, статьяшкара, шийл гоазал лакхъаларга хьежжа, шеррача эпически полотношка из воацаш хинна хилара тешал деш йола кхьирахи араякаре юкъаг йолаьраш хьахар.

Шийт хьансарча халкъах кIоартга тешашна дукхадезаши цунах лог лазаши хинача Iаддал-Хьамида лог тIера гоема болаш хьагучабаьхаб царазаш граждански тIемех халача хинаша Къилбаседа Кавказе къаманта юкъе моастагIал цийзха, лоамаш ваха бола ахархой, мугIарера хьахьега казакаш бе е массане юкъаре моастагIий бе не а хьежаш. аьзихех летабаь бола масса тайпара провокатораша контрреволюционераша, халкъашта юкъера вошали доттагIали кхайкалаьд, цIоагIа кьовсам лоаттабаьб социализм хьалъара повъкъале еи доллча шовинизмаш, национализмаш гIулакхаша, патриархально-феодални бытаи обычнутех духьала.

Поэт воазара, — аьлаьд оийлаьвонихача Гетес, — цуи лехеме хила веза. Цу гIулакха — «поэт воазаре» — цIоагIа лоархIаме хургья из ваьха заманца, вовча моттигаца. аьлхча мехкаца вийха вozлавна йола Iаддал-Хьамида биография а. Ераш да цуи, шийт заман вахIа, биографешка цхьадола хIамаш.

...1918 шера бIаьстан юхьиь вьхиш Росси Къилбехьеи Чрезвычайни комиссара Г. К. Орджоникидзес енача заданегIа, Ахриев ГIапурова, Зязиков Идрисаца, кхычарца цхьана цо дакъа лаьцад гера кара а ийха ХIирошкахьен Чердий-Балкхароьшкахьен кIайгвардейски эскара доакъош деха дош хинна революционни группий, ячейкаш. партизански отрядаш гIалгIай юрташка вIашаIтохача. Алха уж ер ТIгIрна йистерча халкъий IV съезда делегаташ дуоцеи бовбен гIийртеча хIийча полковникий Белаковен. Соколовен 1918 шера 5 августа гIоттаь контрреволюционни мятеж Г. К. Орджоникидзес баьча тIаьхьехамагIа вIаштаййхьараш.

1918 ШЕРА октябре Серго Орджоникидзес РКП(б) Кавказски крайкома члена Ф. Махарадзес могаврах А.-Г. Гойгов РКП(б) члений мугIарашка хIачуийтай. кIаьта цуа тIехьагIа цхьа бутт баьнача гIолла цу шерашка ХIирошкахье, Чердий-Балкхароьшкахье, ГIалгIашкахье а юкъейоагIаш хинача Къилбаседа-Кавказски горски организацибюро членалла хержав. «Горская беднота» яхача Владикавказски большевистски газета редакторалле хьожаваь. 1919 шере феврале, кIайгвардейски эскара доахьоша гIалгIай юрташ — Долакха - Юрта ТIой-Юрта латаь урагI а йохийташ. Терски областе Советски Iаьлал хаина яIвиача тIехьагIа. контрреволюционни кхатехилго вIаштIехьаккхар духье Г. К. Орджоникидзе керте лоьттача партийни бол.лей долхача группана ВуротIвор лоаш ГIалгIашкахьа вола Гойгов. Цу шера март бетта массех шовкъост шийха а волаш Тифлисе вахийтав из РКП(б) Кавказски комитетаца бувзам тассеи герз лаош. Цига тIехьа лелийш Гуржехгарча меньшевистски правительства аьихаш боллашехьа а, йоккхий топаш, станкови пулеметаш, шовсехк эзар топ, патронаш эза а доаш — ГIалгIашкахьа Iоьь а вIоарIтIехьдаьнах цуи. Къовсам дахта из ха, подпольни партийни организацешна бувзамаш оттадаре цIоагIдаря, моастагIа массаш а цхьатарра юхатоха вьзаш гулделта бовьсома вIашIтIехьдаьккхар духьа из Баку, Дагестане, Нохчашкахь хинна. ха а 1961 шера кепатоха яьхна В. В. Корвцал кийчъаь хиннача писателя «Хержарашка» цхьадолча дакъе «Эза цIоже гIолла урагIа», «Дагестана лоаманашка гIолла», «I—9 февраль» яхача а кхача а очеркаш тIа писатела юцар.

1919 шера июле. РКП(б) Терски областной подпольни комитет вIашагIъелачул тIехьагIа А.-Г. Гойгов цуи президиума членала хержи. ТIамаха юкъера а, йаьхаеа хаеса кIий Iоухийташа тIом баьчул тIехьагIа, 1920 шера хIачарча Нохч-ГIалгIайчен ерригача территоре тIа Советски Iаьлал бокьонна дIаэтта аьлер. Граждански тIема доакъашхо, эггара хьалхарча гIалгIай коммунистех цаI, цIоагIагIа болча революционерий Шерипов Асланбекен Гикало Николаен соратник хинна из ГIалгIай ревкома членала хорж. хIаьта дул тIехьагIа дена хIа шийх массаза а доаллаш хиначча хьинерпен деналцел. кхерама тIехьашка ца воалаш. хIаьдолар фул ца хоаш веррига а дIалу це ше парте шийна тIадилла гIулакх кхочушдара — граждански тIемен интервенцен бохабаь халкъа боахам юхенеттаоттабеш кул из, цо болх бу тайп-тайпарча боахамен административни организацешка. ГIалгIашкахьен Чердий-Балкхарошкахьен продовольствен заготовкайн Халкъа комиссариата кулгалду, бокха партийни печатах-лакхенк болх лелабу, Юххера а, из ца — городе Баку М. Ф. Ахундова цIерагIа операн балетен хIанзарча театра здание чу 1920 шера сентябре хиначча Малхбалехьа халкъий ЦхьоалагIча съезда 1800 делегатах цаI.

ХОВШ ма дарра, съезда болх чакхбаьнначул тIехьагIа, къулбехьарчех малхбалехьарчех йистошна ваьхача 30 халкъа вакалех латта делегаци Москве В. И. Ленин волча хьийхай, «Малхбалехьара халкъаш дахача моттигашкарча РКП(б) дакхарех» дола дош лувкача хана РКП(б) ЦК Политбюро заседани йолча хилар. Делегацене юкъе нохч-гIалгIай халкъагара вакал вар А.-Г. Гойгов. Укхаза бIаргавайнав дуцна Ильич, цуи дуж лаьцнад. Шийт вахарчо цу событеш хетаяьй со хьалхагIа ветъехча цуи дукхагIйолча событешна нийсийча алкха «дневникове йоалуш» а доацеш, писателя бIаргедача гIулаккий маIан кхьагтеэ ма дерпен хьалоацам а чийцанга чулоацеш я хилар юкъ-юцеш йола «В. И. Ленин дагадаь» яха очерк.

Очерка юкхьаннара дешан Iолаллущешхьа а, Ленина вIарахьаьхока гIерт автор: «Массаза минутта шечана гIолла тхо долча хьаьраваьлар вагъерча, цIоагIача догIара, хIайлах болсешна доаш тесса мож а йолаш вола къонах. Из вар Владимир Ильич. БIубешна гIа бовзаш массанена хьатIа а веда, массане а кулг лоацаш моарала а хьетта, шийт председательски моттиг дIалаьцар цо».

Байна дика хет, баьча шийна бIаргдайнехь цуига ладийгIад волча А.-Г. Гойгова Нохч-ГIалгIай литературе духьашца В. И. Ленин, шерда хуне кхеллар хилара тарра, национальни интернациональни позицешкара, маха чакхлоахача гIулакхашнех махагарча хьелатех тIолла хьахьоаца, юкхьанце а дена ца да гIортерал цуи дьттув баьша.

Писатело халлаьшо хьагучабаьхаб керда вахар хьалара яшкъарле оц мел барзаш. Цу духьа цуи дукха произведенеш шоай урайна дьия духьала хулы а — «Лоаман юртара хьужаре» (1924 шу), «ПIиьа лехьага дольнгаре лехаш ха вона» (1924 шу), «Хьужарен шу — советски клуб» (1927 шу), «Цийнах цIий» (1925 шу), «ГIалгIайче. Вераш йоаш латт» (1923 шу) яха очеркаш. 20-гIа шераш юкъедахача ГIалгIашкахьа хиннача Iарбий школадашта — дьш харнаш йоаржаеча хьужарещашта цIоагIа духьала а волаш, сихеттамах тудаяча дьшо беча Iодаьнаьлаьнаь кIалхардовлахаргдоалаш йола керда, советски школьни системе хьажра тIехьа ва автор.

Административни бовзамех болх автора сов дукха хилар теркаь а деш, творчески бахха цо цIенхантагIа уйла тIамхийтар а кхаметтел цуьна ше верррига а дIавелар а лоац, А.-Г. Гойгова соргIата дешача «Ара юкъера город» яхача шийт книжка тIа А. С. Серафимовичча аьлаьд: «Амбар музах хуйш ха хьахчаьчай».

Массаза а цIоагIа дадъюдь делча саг хиначча А.-Г. Гойгова, къоьнача журналиста М. О. Пахтохова шийна дагадоагIараш дуцаш аьлаьох, шарта моттиг нийсъелча, вела а хьежа, кула тоссаш хинний: «Мичара ванн писатель ва со! Ялата фронтера болхло ва со... Из-м мича яша цкъа ле йоаш йолаш дер. хIаьта дIаиа халкъ кхоьбилга лоархIамегIа да...». Цудухьа, «Ялат бахьан долаш лоаттабу къовсам — социализм бахьан долаш лоаттабу къовсам» яха парте тIехьехам дика даге а боатIаш, ше мел аьнххача хан елата фронте болх беш хьоьча из, юкъ-юкъе йоазош дьа, шийт произведенеш вай заман гIулакхаш хье а гойташ.

Цу тайпара, хIана дим кьоеталуьп гу вайна, Гойгов Iаддал-Хьамида шийт литературни творчество социализм бахьан долаш лоаттабеча къовсама хилана дергдоацел лоархIамал, ка ма-лал йоахкхаргйолаш дола гера а событех дагза дола шийт вахар а ма дарри шийт камъагIен хьадехьилга а лоархIам хиннилга а. Цудухьа вIалла досалоацаш хинне хIана ди, цу шерашкара тIаьхьехам беши хьалханика латта доккхи кхоачамдара тIаьрзаь йолча публицистина вопайовзона бьлгальякха, граждански тIемо лакен Советски Iаьлал даьча хьалхарча шерашкен газеташ тIе журналаш тIе кепатеха арахьаш цу шерашкара автора дукха произведенеш — «Революционни доамаро», «Халкъа Iаьлал», «Лоаман бакъдар», «Советски Къилбехье», «Горски вестник», «Лоаман цIе нах», «Адыгейски бакъдар», «Къахьегама Iаьдал», «Алдуцм латт», «Сердало» — тхьа к тIехье шоай лоархIам боацаш хилар.

Абу МАЛЬСАГОВ.

МОЛДАВСКИ ССР. Шаллагіа шу да Лазовски районерча Малурачь цIерагIча колхозе винаграш селекци хьаьнійл гибрида мугIарере фу дIадув. 70 гектарах хIарале тIара бIаь соргIа центнер топар а тIехь хьалийош лиший кхай тIара. Йоазама специалисташа хьатIадоагIеча шера дукхагIа дIае лахьтIад ца дина хьунхьаш йола гибрид.

СУРТА ТIА: агроном волаш партийни организаца секретарь Д. Ф. Гадарова (аьттехьара вар) тракторни бригада бригадир МССР заслуженни механизатор В. А. Кригана агрономически хьалкIамаца хьежаш ба.

Э. Мечика сурт.

ТАСС фотохроника.

Юбилейни Iилман конференци

Укх деношка КПСС Нохч-ГIалгIай обкома политически просвещене ЦIагIа СССР-я Нохч-ГIалгIайчен автономии хьаьнь 50 шу дизара хетаьь Iилман конференци хилар. КПСС Нохч-ГIалгIай обкома лехаха, республикан центральни госархива Iилман балхлоьша, республикански книжни издательствашея краеведчески музеи цхьана аь из конференции цакхъаьккхар Нохч-ГIалгIай истора, меттех литератури Iилмантохкама институт ва.

Конференци хьалхаьи къамел деча цу института директора, философски Iилмай кандидата С. А. Сангариева доацца дийцар Iилма, технициц культурен дегIаболаеча мехка а вай республика а дахьача толамех.

Цул тIехьагIа докладаш йир Нохч-ГIалгIай истора, меттей литератураи Iилман-тохкама института истора сектора заведующе, исторически Iилмай кандидата А. Г. Попова («Нохч-ГIалгIай Iилман истори кхоачамхьаргдоаш цумахь [illegible]»), КПСС Нохч-ГIалгIай обкома архива Iилман болхохо В. Д. Дергалзовас («Партийни вохие Iилма гIулакх лоаттадеча»), исторически Iилмай доктора, профессора Н-П. Гриценкос («Советски историографе Нохч-ГIалгIайче хашталаш дегIаь процесс хьахьехкар»).

Нохч-ГIалгIайче Советски Iаьдал даттаче шефаше архивни гIулакх дегIадара хетаь ю республика Министрий Советски архивни отдела заведующе Е. И. Кобозевой доклад. Исторически Iилмай кандидата С. Ц. Умарова дийцар республика дарча конкретно-социалогически тохкамех.

Иштта ладийгIво кага книжни издательства керттерча редактора В. А. Дыхаева («Нохч-ГIалгIай АССР книжни издательство: балха итогаши планаш»), филологически Iилмай кандидата Х. В. Туркаева («Нохч-ГIалгIай литературоведени 50 шера»), филологически Iилмай кандидата И. А. Оздоева («Вайнаьха языкознани дегIадарах»), краеведчески музеи отделе заведующе И. З. Пономаревас («Нохч-ГIалгIай краеведчески музея исторешара») яхача докладашка.

М. АСХАБОВ,
Нохч-ГIалгIай истора, меттей литературан Iилман - тохкама института Iилман белхло.

КЕРДАДАРАШ ЛЕХАРАШ

МехкагIча [illegible] шу доллачул «Грозэнерго» предприятешт рационализаторашa укх шера 105 эзар сом пайда бе хилла дош делар. Из пайда бе йиш дерхIор баьхе пайлакхуьнача рационализаторски предложенеш хиллачи.

Дог гIоадовинхаш да новаторашка дош дела балхаш. ДIабьлача 10 бетта цар энергосистема предприятешта [illegible] 250 рационализаторски предложенеш. Цу гIулакхо тера хилайтай 196 эзар сом пайда ба. Рационализаторашка юкъе мел дукха йола предложенеш тIеррашь а йоаллаш энергетически оборудовани кхахьегаш [illegible] боаш бола болх [illegible] байтарал. Къаьстта дика хьалхагарча балгабаь бовтIа [illegible] опыт йола рационализаторшаш Каланчанов, Тамаш, Гуровенкаш хьыбарваш.

Шоаш доза къахьегаш [illegible] рационализаторшаш лелачаша СССР-ах Нохч-ГIалгIайчен АССР-ах 50 шу дузача [illegible].

Х. СУРУДЖАНИ,
«Грозэнерго» [illegible].

«АГИТАТОРА БЛОКНОТ»

КПСС Нохч - ГIалгIай обкома пропагандаи агитаци отдела «Агитатора блокнота» арагIаьяра, 22-гIа, номер Нохч - ГIалгIайчен автономен 50 шу дизара хетаь а.

Из хьеллаьлу КПСС ЦК «Агитатор» яхача журнала тIара хьатIаьнайтача «Лоаман мехка кIей» яхача КПСС Нохч - ГIалгIай обкома хьалхарча секретара С. Апряткина статьяца. Цу тIа хьахьека нохч - гIалгIай халкъа кьаьнзи пачакхьалкхан хьаьхалар, ах бIаь шера цо дегIахара [illegible].

«Ах бIаь шера хьаьнцаь» яхача республика кIел шерга [illegible]

[illegible]

Редактора [illegible] М. М. ХАНХОЕВ.

МАШАРЕИ СОЦИАЛИЗМАИ ПРОБЛЕМАШ

Эрсий меттала Праге араьнна журнала декабрьска номер хьаьллалу ССР Союз хьаьь 50 шу дизари хетаьча материалашца. Редакце хеттарашта жоп луш болча 26 коммунистически болхлойн партей кулгалхоша, боккхийча деятельнией материашев болаш Советски Союзерча кьанебаи пачакхьалкхени строительства опыта дуцов халкъашта юкъера лоархIам.

Номер тIа иштта кепатеха а «Идеологеи культураи керттера проблемаш» яха СЕПГ ЦК Политбюро члена, ЦК секретара К. Хагера, «ДегIоеш социализм хьалъеча этапера образование Iилмень» яха Болгарески компарте ЦК Политбюро членалло кандидата, ЦК секретара И. Абаджиева статьяш.

Журнало кепатох Перуански компарте ЦК-ас повкъоста а деш редакце Лиме ваккхьаьккхача дуьнен халкъашта юкъерон симпозиума материалаш: «Латински Америке аграрни эргалоаш эр духьа лоаттабеча кьовсама кердатага».

Марксистско - ленински теоре актуальни проблемаш Iомаерашта повкъостала йолча материалий сери чакхйоаI «Дерригача вазаний кхоане» яхача В. Загладина статьяца.

Номера тIа я иштта США Компарте ЦК Политически комитета члена Х. Лумера «Постиндустриальни общества» идеологически подделка» яха, Аргентине Компарте ЦК Исполкома члена, ЦК секретара А. Фавай «ТIема диктатура йолча хьалашка массови парти хьаьр духьа», яха. шведски экономиста К. Карлссона «Социалистически лостам дуцо обществе эргаикхара» гаргакхьечайоллий Швеци» яха статьяш, рецензеш, аннотацеш, кхыйола материалаш.

Журнала тIехьарча приложенена тIа а 1972 шера кепатеха арахьа статьяни материалашна йоазойташ йола тематически указатель.

СПЕКТАКЛЬ ЮКЪАГIЙИСАР

ХIамашна духтIабоалара тIера йола нах гулбелар духха ха йоазон Миттоалите яхача парижски зале. Чехословашта «социалистически оппозиция»(?!) хьаллоашаш арIалара антисоциалистически хетаче эр укхаза. Духьа-денах хетаяш боахаш хадага йоахав, хIана укх сахьата деш хола кьамаьа 1968 шера чехословацки режима кепте лаьттача нахах да.

Миттоалите яхача залера «спектакль» цIоагIа толам бакхха хьархIа эр. цудухьа режиссераш тIа гIоргьалар хоглоахаш а бар. Цхьабакъда, цунах, оалаш ма дарра, шIоргIг хилар.

ВIаштIехьа волча цхьаммe а парижски газета хьоаннатьйи из «митинг». ДIаяхача шерашка санна хIана бацар зале Городи, Тьалол санна бола ревизионистски «столпаш». Цу тайпара, цу водевилера «сеийкъай» родаш дIалайцар: пачхьалкхенна кулгалара гIулакхаш лелаздарах духха ха йоашоаш ЧССР-ера арахесача итальянски журналиста Океттое а 1968 шера Праге контрреволюци идеолог волча хинан хукха за йоашаш Рине, Чехословаке керда антисоциалистически подполье вIашагIйоалла «идеолог» гIертача хаиеи цуна повкъостал дача Океттоца бувзам болаш хинав аьнна бехке ваьча цуи хьашо Иржи Пеликано а.

Миттоалите яхача зале хинна нах бе-бе бар, цхьабакъда, дукха бакъдар — троцкистайн ультрарадикальни элементийи группаш.

Гулбеннараша дIачакхбаллалца кхиа да ца дувгIаш бисача къамьлаш дакрий духовни кискале дагабовхар «митинг» вIашагIтехараш. Лакхе латта ренегатани оппортунисташ корзагIбьелар. Цхьабакъда, цу хьала кIалхаралда гIерташ Иржи Пеликан трибунера социализмах демократехи укх дуиея тIа мел дола хоалар дувцаш латтача юкъагIа зад гетаре йоассалуш латтар...

ГIулакх, критикаша оалаш мадарра, режиссурах латташ вац Чулоацаш толхалар деррига а.

(«Руде право» — АПН).

БОККХАЧА ЛОАРХIАМЕ СОБЫТИ

ОТТАВА. (ТАСС). Советски Социалистически Республикий Союз хьаьрах дунен халкъашта юкъе Iаьлаьшта боккхача лоархIаме событи хилар. Йоаг СССР хьаьнь 50 шу дизара дувцалеш тIаьйгIача Канада Коммунистически парте Центральни исполнительни комитета заявлене тIа.

ПаргIатоди цхьатарраш боьшоийн дарда тIа латта дерригача кхьаийн народностейн цIоагIача цхьоаIдош. Советски Союзага йиш хилийт ниа бола экономика, хьалхадала [illegible] турпи хьае фашистски Германия эшае, дерригача дунен тIа машара цIоагIале а хиннa дIаотта, къаьнш мукъадаьча дукьех социализма бахьан доаллаш къовсам а лоаттабу халкъаш гIоьнна.

СССР-е къаний деш кьовсатадар дерригача мехкашка хьалдетта йола обреощ.

США ПРАВИТЕЛЬСТВЕ ХИННА ХУВЦАМАШ

ВАШИНГТОН. (ТАСС). США президента Никсона хьеклайкадаьд ВIашагIкхийттача Штатий правительстве хинна хувцамаш. Отставке водача оборона министра Мелвин Лэйрда хогаметта хьожаву хIана укхацIейо лоравра, просвещене, социальни Iалашон министр вола Эллиот Ричардсон. Цу министерстана керте оттаргьа Каспар Уайнбергер — административни бюджетни управлене директор.

Цун когаметта административни бюджетни управлене директорлла хьожавьь Рой Эш, «Литтон индестриз» яхача США йоккхагIолча промышленни кампанеи цхьаиа президент.

Р. Никсона заявлене Кэмп-Дэвидерча (штат Мэриленд) США президента загородни резиденце корреспондентаи [illegible] Кiайца цIен пресс-секретаре Р. Зиглера.

ПРВ. Вьетнамски сигале вораерий счета тIа а чуххийта а хаьаь а бIаьш моастагIчун самолет.

СУРТА ТIА: тIема трофея дагIагIа.

[illegible]—ТАСС сурт.

ТЕЛЕВИДЕНИ

[illegible]

РАДИО

СССР-а КОНСТИТУЦИ ДИ

[illegible]

ХАОТТАМ

Тахан республике гIоалех Грозни [illegible]

РЕДАКЦЕ АДРЕС: 364051 г. Грозный-51, Ленина тIехь, 11 [illegible]

«Грозненски рабочий» [illegible] типографи. Революции проспект 7/84.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: 364051 г. Грозный, ул. Ленина, 11 [illegible]

Типография изд-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

[illegible] Заказ № [illegible]